

Max Weber i tipovi vlasti

Bilandžija, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:895422>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
INTEGRIRANI PREDDIPLOMSKI I DIPLOMSKI PRAVNI STUDIJ
KATEDRA ZA SOCIOLOGIJU

Mateja Bilandžija

MAX WEBER I TIPOVI VLASTI

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ksenija Grubišić

Zagreb, prosinac 2022.

Izjava o izvornosti

Ja Mateja Bilandžija pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Mateja Bilandžija

Sažetak

U ovom radu se obrađuju tipovi vlasti zasnovani na znanstvenom opusu Maxa Webera. U početnom dijelu rada, završno s petim poglavljem, kratko se obrađuje Weberova biografija i osnovni pojmovi važni za razumijevanje teme rada. Zatim se prelazi na detaljniju teorijsku razradu tri vrste vlasti, koje se potkrijepljuju i konkretnim primjerima.

Ključne riječi: vlast, tipovi vlasti, karizma, Tuđman, legitimacija, idealni tipovi, birokracija, patrimonijalizam

Sadržaj	
1. Uvod	1
2. O Weberovu životu i radu.....	1
3. O vlasti	3
4. Idealtip	5
5. Legitimacija.....	7
6. Tipovi legitimne vlasti	10
6.1. Tradicionalna vlast.....	11
6. 1. 1. Aktualni primjeri tradicionalne vlasti	13
6.2. Legalna vlast.....	15
6.2.1. Birokracija u legalnom tipu legitimne vlasti	16
6.2.2. Politička kontrola birokracije	19
6.2.3. Aktualni primjeri legalne vlasti	20
6.3. Karizmatička vlast	22
6.3.1. Tuđmanova karizma.....	26
6.3.2. Putinova karizma	29
7. Zaključak.....	31
8. Literatura.....	33

1. Uvod

Ovaj rad će se baviti pitanjima vlasti i legitimacije, ujedno važnih pojmova sociologije politike. Kako se Max Weber smatra pionikom dotične grane sociologije ("pionir teorije legitimnosti")¹ tako se i ovaj rad temelji na obradi dijela njegovog opusa.

Bez poznavanja kratke biografije znanstvenika, ne može se u potpunosti razumjeti ni kontekst u kojem je djelovao što može dovesti do pogrešne interpretacije određenih znanstvenih pojmova. Iz tog razloga je na samom početku razmatranja kratko obrađena biografija Maxa Webera.

Zatim slijedi obrada pojmova nužnih za razumijevanje tipova vlasti, njihovih razlika i osnova podjele. U tom dijelu će se detaljnije tumačiti pojmovi vlasti, idealnih tipova i legitimacije koji i sami čine vrlo važan dio Weberovog rada.

Tipovi vlasti će detaljno biti razrađeni u dijelu koji slijedi obradu već spomenutih osnovnih pojmova.

Prvo će biti obrađena tradicionalna vlast, njezini začeci, karakteristike te razlike pojedinih podtipova tradicionalne vlasti, a sve će biti potkrijepljeno aktualnim primjerima.

Zatim slijedi legalna vlast kod koje će pored obilježja, razloga, razdoblja nastanka te, također, aktualnih primjera, težište proučavanja biti na birokraciji kao pojavi i pojmu usko vezanom za taj tip vlasti.

I na samom kraju obrađena je karizmatička vlast. Dotaknut ćemo se razloga njenog nastanka, razlika i sličnosti s tradicionalnom, odnosno legalnom vlasti, a u svrhu detaljnije obrade, staviti ćemo naglasak na suvremeno vrijeme i pojavu karizmatičke vlasti u postsocijalističkom razdoblju kako Republike Hrvatske tako i Ruske Federacije te ćemo za to upotrijebiti primjere Franje Tuđmana i Vladimira Putina.

Na taj način ovaj rad ima za cilj pokazati da je opus Maxa Webera i danas aktualan, ne samo u svijetu nego konkretno i za naše podneblje i državu te da, koristeći alate koje nam je Weber ostavio, možemo objektivno i analitično sagledati povijest i učiti iz nje.

2. O Weberovu životu i radu

Karl Emil Maximilian Weber, poznatiji kao Max Weber, rođen je 21. travnja 1864. u Erfurtu. Njegov otac Max je dolazio iz obitelji proizvođača tekstila, a bio je i politički aktivan. U skladu sa svojim liberalnim stavovima, bio je na položaju jednog od vođa njemačke Nacionalne liberalne stranke, a obnašao je i dužnost gradskog vijećnika u Berlinu. Majka Helene je dijelila sa svojim suprugom političke stavove te je bila izuzetno obrazovana

¹ Blažević, Robert. Legitimnost političkih poredaka. Zagreb: Politička kultura, 2010., str. 294.

osoba, no, za razliku od svoga supruga, također i vrlo religiozna. U roditeljskom domu česti gosti bili su poznati političari i intelektualci, što je intelektualno poticajno utjecalo na mladog Maxa koji već u dvanaestoj godini čita djela Machiavellija i Luthera, a godinu kasnije djela iz povijesti i filozofije kada počinje pisati eseje.

Nakon završetka gimnazije 1882. upisuje studij prava u Heidelbergu, gdje njegovi interesi i želja za znanjem u nadahnjujućem okruženju sve više dolaze do izražaja, te stoga paralelno pohađa predavanja iz filozofije, teologije, povijesti i ekonomije. Godinu dana kasnije služi jednogodišnji rok u Strasbourgu, a zatim odlazi na Pravni fakultet u Berlinu gdje 1889. doktorira s temom o povijesti srednjovjekovne organizacije rada. Godine 1891. habilitira s temom o agrarnoj povijesti rima te postaje privatni docent za područje rimskog, njemačkog i trgovačkog prava. Posebno se, u tom periodu, zanima za položaj radnika u istočnim područjima Pruske s težištem na priljevu pograničnih sezonskih radnika iz Poljske i Rusije.

Na Sveučilištu u Freiburgu 1894. postaje redoviti profesor političke ekonomije, a nekoliko dana kasnije preuzima katedru ekonomije u Heidelbergu. Tada, međutim, nastupa izuzetno teško razdoblje za Webera. Zbog mnogih razloga, koji su uz to dodatno potencirani očevom smrću, Weber u 33. godini pada u teško emocionalno stanje zbog čega je prisiljen prekinuti karijeru sveučilišnog profesora koja je dotada trajala samo 5 godina. Nakon četiri godine se vraća na postao te nastavlja sa svojim intenzivnim radom, iako mu se bolest vraćala u nešto blažem obliku i kroz taj period. Uvelike se tada angažirao na izgradnji sociologije kao nove znanosti i struke u Njemačkoj. Njegov trud i angažman se očitavaju u tome što je bio jedan od suosnivača Njemačke sociološke udruge te urednik časopisa Arhiv za društvene znanosti i socijalnu politiku. To je posebno zanimljivo zbog toga što Weber ni prije ni poslije nije službeno predavao sociologiju, što je samo pokazatelj koliko je sociologija kao znanost tada bila u začecima, te koliko je njegov doprinos u njezinom etabliranju bio značajan.. Čak je jednom izjavio da nije sociolog. Vjeruje se da su razlog bile potencijalne neprilike koje mu je sociologija kao još nepoznata i umnogome nepriznata disciplina mogla pričinjavati pri kandidaturi za profesorska zanimanja na etabliranim disciplinama poput prava i ekonomije. Usprkos tomu, u najvažnijim djelima svoga opusa, svoj glavni pristup naziva isključivo sociologijskim.

Godine 1904. na nekoliko mjeseci odlazi u Sjedinjene Američke Države raditi kao predavač, a po povratku, iste godine dovršava i objavljuje svoje najpoznatije djelo Protestantska etika i duh kapitalizma. Paralelno započinje izučavanje te objavljuje eseje o prilikama u Rusiji povodom revolucije 1905.

Godine 1918. Weber nastavlja svoju sveučilišnu karijeru u Beču kao gostujući profesor. Iste godine postaje i konzultant u 2 njemačke komisije. Jedna je ustanovljena radi uspostavljanja primirja u Versaillesu, a druga za izradu nacrtu ustava Weimarske Republike. Iduće godine karijeru nastavlja na minhenskom sveučilištu gdje preuzima katedru ekonomije. Tada je nastupilo razdoblje njegovog stvaralačkog vrhunca u kojem je napisao brojne eseje i djela, od kojih su mnoga objavljena posthumno. Umro je 14. lipnja. 1920. Većinu njegovih dotad neobjavljenih rukopisa pod naslovom Privreda i društvo (1921), dala je objaviti njegova supruga Marriane Weber.²

² Katuranić, Vjeran. Vlast i politika. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2013., str. 19.-22.

3. O vlasti

Vlast je pojam koji je okupirao veliko područje Weberovog sociološkog razmatranja. Pri tome je stavio težište, kako na samom definiranju vlasti, tako i na njegovom razlikovanju od pojma moći. "Po njemu, moć označava svaki stupanj vjerojatnosti da se nametne svoja volja u jednom društvenom odnosu usprkos otporu, bez obzira na čemu počiva ta vjerojatnost, dok vlast nije ništa drugo nego vjerojatnost da će određena lica poslušati jednu zapovijed određenog sadržaja".³

Weber je također nastojao razlučiti pojam vlasti od pojma moći, pa je tvrdio da je moć faktičke prirode, dok vlast proizlazi iz normativnih odrednica određenog pravnog poretka.⁴ Vlast je, u stvari, samo jedan oblik moći. U slučaju vlasti, kao njezina važna karakteristika, javlja se institucionalna podloga kojom se regulira odnos gospodarenja i podčinjenosti: dotični odnos se normativno regulira što mu daje određeni društveni autoritet. Vlast bi se moglo definirati i kao institucionaliziranu moć i upravo u tome leži njezino diferenciranje u odnosu na sve druge vrste moći, na primjer, ekonomsku moć.⁵

Iz ovih osnovnih pojmova i njihovog međusobnog razlikovanja dalo bi se također primijetiti da je vlast oblik moći koju će potencijalni moćnici, odnosno vladari, uvijek preferirati u odnosu na njene druge oblike. Vlast je, naime, puno stabilnija i ekonomičnija od drugih poznatih oblika moći, poput već navedene ekonomske moći ili pukog nasilja, koji za svoje održavanje zahtijevaju iznimne resurse u materijalnim sredstvima i ljudstvu. Zbog toga će svaki novi oblik vlasti, već u vremenu samog svog uspostavljanja, nastojati jasno odrediti temelje svog legitimiteta. Ukoliko vlast nije od puka prihvaćena kao legitimna, teško će se održati kroz duži vremenski period, bez obzira na druge oblike moći kojima će se nastojati uspostaviti kontrola. Dobar primjer takvog sociološkog fenomena imamo na području današnje Ukrajine i njezinog ratnog područja. Na Krimu te drugim teritorijima pod ruskom okupacijom na kojima živi ruska etnička većina, odnosno stanovništvo sklonu Rusiji te za koje se zna da ne bi imalo ništa protiv potpune asimilacije u rusko društvo i državu, puno se lakše održava ruska vlast. Mogli bismo reći da Rusija na spomenutom području zbilja vlada, dok svi ostali dijelovi Ukrajine okupaciju Rusije ne doživljavaju kao legitimnu te tu tome slučaju možemo, iz perspektive ukrajinskog stanovništva, više govoriti o ruskoj "čizmi" negoli vlasti, odnosno o primjeni drugih oblika moći na tome području.

"Osnovni elementi na kojima je Weber izgradio svoje shvaćanje vlasti bili bi ovi:

1. Vlast postoji samo u okviru društvene organizacije. Ona je bitno svojstvo organiziranih društvenih modela, svejedno je li u pitanju globalno društvo u cjelini ili neki njegov uži dio (društvene grupe). Ondje gdje nema organizacije, nema ni vlasti".⁶ "Vlast podrazumjeva hijerarhiju, ali svaka hijerarhija nije već samim tim i vlast".⁷ Bez društvene organizacije, naime, nema vlasti jer u tom slučaju nedostaju i vladar i podanik. Vlast kao takvu, moguće je uspostaviti jedino nad ljudskim bićima, a ona međusobno žive i funkcioniraju isključivo

³ Đurić, Mihailo. Sociologija Maxa Webera. Zagreb: Naprijed, 1987., str. 163.-164.

⁴ Ibidem, str. 164.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, str. 165.

⁷ Ibidem.

unutar društva, odnosno društvenih skupina. Hijerarhija, pak, može postojati unutar raznih organizacija, koje nisu nužno država niti uključuju vladareve ovlasti nad članovima hijerarhijske organizacije. Ona predstavlja puno širi pojam te ga se može uočiti ne samo u svim aspektima društvenog djelovanja nego i u prirodi.

2. "Vlast je institucionalizirani odnos gospodarenja i potčinjenosti. Ona se osniva na normativnom poretku društvene organizacije, tako da nema nikakve veze s ličnim osobinama učesnika u odnosu".⁸ Ovdje bi se na prvu ruku moglo činiti da Weber govori ponajviše o legalnom tipu vlasti, kojemu su normiranje te "sljepoća" u odnosu na identitet osoba prema kojima se postupa tipične odlike, međutim to je samo djelomično točno. Čak i u slučaju karizmatičke vlasti, koja se najviše zasniva na osobnim karakteristikama pojedinca, pravila donesena od strane karizmatika često postanu opće norme, a pitanje nasljeđa se pogotovo nastoji riješiti na objektivno racionalni način, o čemu će kasnije u ovom radu biti više govora.

3. "Ondje gdje postoji odnos vlasti, raspodjela prava i dužnosti je obostrana. Od onih koji zauzimaju više položaje očekuje se da pomoću naredbi, upozorenja ili zabrana kontroliraju ponašanje onih koji zauzimaju niže položaje (naravno u granicama svoje nadležnosti), a od ovih posljednjih se očekuje da usklade svoje ponašanje s onim što se od njih traži (naravno, ukoliko zahtjev postavlja nadležni organ). Time se želi reći da je vlast takav odnos u kome nema mjesta ni osobnoj samovolji ni slijepoj poslušnosti".⁹ Naime, obično tamo gdje postoji samovolja i slijepa poslušnost ne postoji legitimni monopol fizičke prisile nego se radi o čistoj moći koja se nameće razmjerno svojim mogućnostima. Ne obilježava ju niti trajnost niti stabilnost međusobnih odnosa.

4. "Vlast ima specifično obilježje. Za razliku od moći, koja se rasprostire difuzno, vlast se kreće u određenim granicama. Ona nikad ne znači uspostavljanje potpune kontrole nad onima koji su dužni da slušaju, ta oblast je točno određena. Vlast se sastoji u izdavanju određenih upozorenja i određenih zabrana, što ovisi od prirode društvene organizacije koja osigurava njeno vršenje. Isto tako, vlast se obraća određenim osobama, onima koji zadovoljavaju određene kriterije i koji zauzimaju određene društvene položaje. Ona nema nikakvog utjecaja na one koji su van organizacije".¹⁰ Upravo ova činjenica da je vlast vrsta ograničene moći daje joj superiornost pred ostalim vrstama moći u određenoj društvenoj organizaciji.

5. "Vlast nameće, održava i štiti društvena organizacija. A to znači da se neposlušnost vlasti kažnjava po određenom postupku. Nema vlasti koja ne sankcionira. U krajnjoj liniji, vlast se oslanja na prinudu. Čak i kad je u pitanju dobrovoljna organizacija, poštovanja vlasti je obvezno, a kamoli kad se za članstvo u organizaciji ne traži dobrovoljan pristanak. Vlast uvijek u sebi sadrži element prinude, bez obzira na stupanj moralne suglasnosti unutar same organizacije".¹¹ Radi ove nužne karakteristike vlasti posebno je važna legitimacija kojom će vlast opravdati svoje postojanje. O tom važnom pojmu, kojeg je Weber u svojim djelima posebno obrađivao, bit će riječi u daljnjim poglavljima ovog rada.

⁸ Đurić, Mihailo. Sociologija Maksa Webera. *op. cit.*, str. 165.

⁹ Ibidem, str. 165.-166.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

4. Idealtip

Važno mjesto Weberovog opusa čine idealtipovi. Toliko su značajan dio kompletne Weberove metode da je i danas najprepoznatljiviji upravo po njima.¹² Razlog leži u tome što se smatra da se radi o pojmu koji je društvenu znanost uzdigao na visoku razinu te koji predstavlja jedan od najvažnijih alata za objektivno i znanstveno spoznavanje društvene zbilje što je jedan od glavnih zadataka sociologije.¹³

Ipak, koliko god metoda idealtipova bila značajna za razvoj sociološke znanosti i korisna u sociološkom istraživanju, Weber nikad nije uspio do kraja definirati pojam idealtipova niti odrediti njegovu svrhu, ma koliko se puta na njega vraćao. Radi toga se slobodno može reći da idealni tipovi čine najkompliciraniji i najteži dio njegovog metodološkog programa.¹⁴

Weberovo promišljanje o idealtipovima možemo lakše razumjeti uzevši u obzir određene opće pojmove i pitanja. Odbacivao je bilo kakvu mogućnost apsolutnog saznanja stvarnosti. Weber je, naime, smatrao da određeni opći pojmovi nikada nisu u stanju odražavati cjelokupan karakter i sadržaj određene pojave, već mnogo manje. Ipak, oni su bitni da bi se određene pojave analizirale i proučavale, a ne samo opisivale.¹⁵ U skladu s tim, naglašava da je: "Idealni tip pojmovna slika koja nije povijesna zbilja, a još manje prikladna kao shema u koju bi trebalo svrstati zbilju kao primjer, već je slika koja ima značenje čistog idealnog graničnog pojma kojim se mjeri zbilja prema razjašnjenju određenih značajnih sastavnih dijelova njezina empirijskog sadržaja s kojim se uspoređuje. Takve pojmove smatra konstrukcijama u kojima primjenom kategorije objektivne mogućnosti konstruiramo povezanosti koje naša mašta, upravljena i izvježbana s obzirom na zbilju, procjenjuje kao primjerene".¹⁶

Već se iz ovog kompleksnog opisa da razumjeti da je definiranje idealtipa izuzetno teško te da ni sam Weber u toj namjeri nije uspio doći do kraja. Iz napisanog možemo zaključiti da je idealtip zapravo konstrukt naše ljudske mašte kojeg mi zatim apliciramo na određenu ljudsku zbilju, odnosno određenu iskustvenu pojavnost, nastojeći na taj način primijeniti određene racionalne mentalne konstrukcije na nepredvidljiv i uvijek različit vanjski svijet. Na taj način se želi postići uočavanje zajedničkih obilježja u različitim životnim pojavama, koje na prvu mogu izgledati kao vidno različiti fenomeni.

Odatle proizlazi da pojmovi nikad ne sadrže čitavu stvarnost, već mnogo manje. Idealtipovi, dakle, imaju apstraktan karakter što je vidljivo i iz toga da niti jednu pojavu ne opisuju deskriptivno nego samo na način da primjećuju ono opće u njoj. Iz toga razloga se naglašava da idealtipovi sadrže u sebi mnogo manje od pojavnosti stvarnosti.¹⁷

Weber ipak naglašava da postoji posebnost određene skupine socioloških pojmova koji se u logičkom smislu razlikuju od pojmova u drugim granama znanosti. Za te je pojmove

¹² Đurić, Mihailo. Sociologija Maksa Webera. *op. cit.*, str. 86.-87.

¹³ Weber, Max. Metodologija društvenih nauka. Zagreb: Globus, 1989., str. 15.

¹⁴ Đurić, Mihailo. Sociologija Maksa Webera. *op. cit.*, str. 87

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Weber, Max. Metodologija društvenih nauka. *Op. cit.*, str. 65.

¹⁷ Đurić, Mihailo. Sociologija Maxa Webera. *Op. cit.*, str. 65.

karakterističan njihov apstraktan karakter, te se zbog te specifične karakteristike ne nalaze u drugim znanostima. Idealtipovima je nazivao i smatrao upravo takve pojmove.¹⁸

Ako uzmemo za primjer idealtipove važne konkretno za ovaj rad, a tu mislim prvenstveno na tradicionalnu, legalnu i karizmatičku vlast, primijetiti ćemo da opis idealtipova te njihova primjena odgovaraju upravo onome što im je Weber kao znanstvenom alatu i namijenio. Olakšavaju, naime, ono najvažnije u sociološkom istraživanju koje se bazira na traženju istoznačnih obrazaca u realnom svijetu, a to je razlikovanje bitnog od nebitnog te površno od suštinskog. Obrada tradicionalne vlasti, o kojoj će više riječi biti u nastavku ovog rada, može poslužiti kao dobar primjer. Ukratko, kao primjere dotičnog tipa vlasti navela sam naoko potpuno različite države za koje bi se teško moglo reći da dijele bilo što zajedničko, (konkretno se radi o Sjevernoj Koreji i Velikoj Britaniji), ali se podrobnijom analizom može doći do zaključka da obje, na različite načine nose u sebi određene aspekte istog tipa vlasti. Upravo u tome leži objektivnost i svrsishodnost primjene idealtipova. Omogućuju, naime, racionalni istraživački pristup u analizi društva, o čemu će biti više riječi u narednim dijelovima ovog poglavlja.

Razlog zbog kojeg Weber idealtipove smatra nužnim alatom pri proučavanju određenih socioloških pojava je sama priroda ljudskog djelovanja koja čini temelj sociološkog istraživanja. Ljudsko djelovanje je, naime, često nesvjesno i iracionalno. Ljudi rijetko razmišljaju zbog čega se u određenom trenutku ponašaju na određen način i zbog čega su određene društvene pojave uopće nastale. S obzirom da je sociologija znanost te da kao takva može proučavati predmete svog istraživanja na znanstveni način isključivo ako uzme da je ljudsko ponašanje racionalno i da ljudi u svakom trenutku znaju koje su pobude njihovog ponašanja, Weber je uvidio nužnost prihvaćanja tzv. sociološkog fikcionalizma u razradi svoje metode. Shodno tome, idealtipovi su pojmovi kojima se nastoji riješiti upravo taj konflikt. Ljudsko djelovanje je, bez sumnje, najvećim dijelom iracionalno i nesvjesno, ali pomoću pojmova, koji su toliko udaljeni od stvarnosti da omogućuju sagledavanje te iste stvarnosti kroz prizmu mnogo veće doze racionalnosti, uspijeva se postići znanstvena objektivnost. To je jedan od temeljnih razloga važnosti postojanja idealtipova i prepoznatljivosti koju je Weber radi njih stekao.¹⁹

Važno je napomenuti i da Weberovo shvaćanje idealtipova počiva na racionalističkim temeljima. Weber je, ne idealizirajući čovjeka i ne zaboravljajući da je čovjek ponajviše biće nesvjesnog, u središte svoga istraživanja postavljao ideal čovjeka kojemu je razum najviši princip života. Upravo zbog tih proturječnosti su idealtipovi i dobili svoju svrhu u istraživanju. Da bi se čovjek doživljavao kao pretežno racionalno biće, potrebni su nam idealni konstrukti, koji imaju značajan odmak od realnosti. Da je Weber čovjeka i u kojem trenutku smatrao isključivo racionalnim bićem, idealtipovi uopće ne bi bili potrebni, jer oni, u tom slučaju, ne bi predstavljali ništa doli puke deskripcije objektivne stvarnosti. U svakom slučaju, mora se priznati da je hvale vrijedan pokušaj Weberovog razumijevanja čovjeka u kojem on uvijek polazi od ljudskog racija kao temeljnog obilježja naše vrste. Njegovo zanimanje za ljude i ljudske pobude je omogućilo temeljitije razumijevanje društva i kulture, odnosno svega onoga po čemu su ljudi različiti od ostalih živih bića.²⁰

¹⁸ Đurić, Mihailo. Sociologija Maksa Webera. *op. cit.*, str. 88.

¹⁹ Ibidem, str. 88.-89.

²⁰ Ibidem, str. 90-91.

Weberova konstrukcija idealtipa ima svoje nedorečenosti i nedostatke. Kao osnovni nedostatak Weberove analize smatra se miješanje pojmovnog određivanja s hipotetiko-analitičkim razmatranjem. U jednom trenutku Weber, naime, idealtipove koristi u cilju deskripcije, a u drugom u cilju objašnjenja što stvara određenu konfuziju. Isto tako ih na jednom mjestu opisuje kao zamišljenu i stiliziranu sliku konkretnih pojava, a na drugom kao analitički model koji ukazuje na nestvaran, ali ipak objektivno moguć razvoj događaja. Druga zamjerka bi bila izostanak jasnog odvajanja povijesne od teorijske upotrebe idealtipova. Koristio ih je u različitim ulogama pa su oni u analizi služili ne samo kao "povijesni indiviiumi", odnosno kolektivne povijesne pojave (npr. kineska patrimonijalna vlast, srednjovjekovna renesansa isl.) nego kao i pojmovi pomoću kojih se određuje priroda određenih pojava bez obzira na vrijeme i mjesto (npr. tradicionalna vlast, birokracija i tome slično).²¹ U tom smislu, možemo primijetiti, ne samo da dolazi do različitih uloga idealtipova, nego i da je Weber, u svojim razlaganjima, pojmovima davao višestruka značenja što je moglo dovesti do manjkavosti u preciznosti znanstvene analize.

Dodala bih, također, da sam pri proučavanju Weberovog djela, u svrhu pisanja ovog rada, primijetila da je kritika vezana za nedefiniranost idealtipova valjana i istinita. No, usprkos tomu što sam bezuspješno pokušavala pronaći konkretnu definiciju, za koju smatram da bi olakšala razumijevanje i uvelike popularizirala idealtipove kao važan alat sociološkog istraživanja, u konačnici sam ipak uvidjela da se kroz Weberove, iako donekle nejasne opise, može ipak doći do temeljnog razumijevanja dotičnog pojma. Weber, iako svojom analizom nije olakšao tumačenje idealtipa, ipak nam ga je ostavio u nasljeđe kao alat, koji je i danas aktualan te koristan u istraživanju.

U tom smislu ne treba zaboraviti da naglašavanje nedostataka u smislu proturječnosti i nejasnoća vezano za idealtipove zna, od strane suvremenih analitičara, otići i predaleko. U mnogočemu se može zaključiti da daljnje definiranje i diferencijacija idealtipova u odnosu na neke druge važne sociološke pojmove ne bi puno doprinijelo u kvaliteti same sociološke analize niti bi uvećalo, u opsegu i kvaliteti, pojmovni arsenal sociologije. Weber za dio svog opusa koji se sastoji od definiranja i obrade idealtipova zaslužuje veliko i bezrezervno priznanje.²²

5. Legitimacija

Država se, po slavnoj Weberovoj definiciji, definira kao: "Ljudska zajednica koja unutar nekog određenog područja - pojam "područje" pripada definiciji - za sebe (s uspjehom) zahtijeva monopol legitimne upotrebe fizičke sile."²³ Država je, isto kao i političke organizacije koje joj povijesno prethode, odnos vladavine ljudi nad ljudima koji se oslanja na sredstvo legitimne (a to znači: promatrane kao legitime) uporabe sile. Da bi ona postojala,

²¹ Đurić, Mihailo. Sociologija Maksa Webera. *op. cit.*, str. 92.

²² Ibidem.

²³ Weber, Max. Politika kao poziv. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2013., str. 8.-9.

ljudi kojima se vlada moraju se pokoriti zahtjevu za autoritetom onih koji vladaju. Postavlja se pitanje kada i zašto oni to čine te na koja vanjska opravdanja se oslanja ta vladavina.²⁴ Da bi se odgovorilo na to pitanje potrebno je detaljnije razmotriti legitimaciju i njezine temelje.

Mnogi su mislioci, još od Aristotela, preko Lockeja, Hobbsa, Rousseaua nastojali odgovoriti na pitanje iz čega proizlazi legitimacija vlasti, tj., na koji način vlastodršci opravdavaju svoju vlast, moć i položaj. No, iako je to pitanje bilo kroz stoljeća uvijek iznova aktualno, Weber je bio prvi koji mu je pristupio na cjelovit način kreirajući koherentan sustav skupa stavova, odnosno takozvanu teoriju legitimiteta.²⁵

Da bismo prikazali Weberovu teoriju političkog legitimiteta trebalo bi početi od pojma društvenog odnosa. Weber je smatrao da se društvenim odnosom definira ponašanje više osoba koje je smisleno i uzajamno podešeno. Za društveni odnos karakteristična je orijentacija u djelovanju i bez nje se ne može govoriti o društvenom odnosu. Sadržajno on može biti raznovrstan pa tako možemo govoriti o ekonomskoj razmjeni, seksualnoj ljubavi, neprijateljstvu, ali i o braku, crkvi i državi kao o puno složenijim vrstama društvenog odnosa. Može se razlikovati i u trajanju, a dugotrajan društveni odnos će se razlikovati od kratkotrajnog po tome što će se ponašanje, koje mu se pripisuje, opetovano pojavljivati. Sadržaj odnosa se može, s vremenom, mijenjati. Kao primjer za to može poslužiti politički odnos, koji može evoluirati od savezništva do nesulgasja i konflikta.²⁶

Kao što smo već rekli, društveni odnos se sastoji u orijentiranoj aktivnosti njegovih sudionika. Ta aktivnost se može bazirati na običaju ili određenom interesu. Međutim, ona se isto tako može bazirati na percepciji postojanja određenog legitimnog poretka. U slučaju da se određeno ponašanje ne bazira samo na pukom interesu ili običaju, nego i na svijesti o određenom poretku, moći ćemo govoriti o njegovoj valjanosti. Za zaključak da određeni poredak važi nužno je da osobe u društvenom odnosu smatraju da je njihovo ponašanje ujedno i njihova obveza, odnosno da ono, kao takvo, predstavlja uzor. Motivi za poštovanje određenog poretka mogu biti tradicionalne i ciljnoracionalne prirode. Weber je tvrdio da tradicionalne pobude dovode do puno stabilnijeg poretka od racionalnih pobuda. Navika i opetovano ponavljanje kroz duže vrijeme i općenito u životu ima jaču snagu od budnog i racionalnog djelovanja koje umara. Iz tog razloga su, smatrao je, tradicionalni legitimni poreci i najčešći. Isto tako treba napomenuti da u stvarnosti, kako smo već naveli, rijetko susrećemo idealne tipove, te da postoje mnogobrojni prijelazi iz tradicionalne prema ciljnoracionalnoj društvenoj orijentaciji.²⁷

"Na koji se način može osigurati legitimitet u jednom poretku? Legitimitet se može po Weberovu sudu garantirati na dva načina: 1. čisto unutrašnjim pobudama, i to a) čisto afektivno, b) vrijednosno-racionalno, na osnovi vjere u njegovu apsolutnu vrijednost, c) religiozno, temeljem vjere da spas ovisi o održanju poretka; i 2. na osnovni očekivanja određenih vanjskih posljedica, odnosno iskorištavanja određenih pogodnosti koje situacija omogućuje u vlastitom interesu".²⁸

Poredak može označavati konvenciju ili pravo. Konvencija podrazumijeva običaj koji se primjenjuje između članova određene skupine ljudi. Ukoliko dođe do nepoštovanja takvog

²⁴ Weber, Max. *Politika kao poziv. Op. cit.*, str. 9.-10.

²⁵ Blažević, Robert. *Politički poreci i legitimitet*. Rijeka: Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, 1995., str. 19.

²⁶ Ibidem, str. 19.-20.

²⁷ Ibidem, str. 20-21.

²⁸ Ibidem, str. 21.

običaja, osoba će se susresti s općim neodobravanjem ostalih članova. O pravu će se govoriti, ako, pored općeg neodobravanja, prisila, kako fizička tako i psihička, biva vršena putem upravnog aparata koji ima za zadatak da uspostavi određeno željeno ponašanje i kazni povredu. Spomenuti aparat ne mora nužno imati ovlasti i oblik kakav poznajemo danas u modernom svijetu niti nužno mora postojati sud kao nepristrano tijelo koje će u konačnici odlučiti o tome je li došlo do kršenja društvenih normi ponašanja. I krvna osveta prakticirana od srodnika predstavlja takav aparat. Isto tako nije važno o kakvim se sredstvima prinude govori. Ne mora se nužno raditi o kazni izrečenoj od suda nego u obzir dolaze i bratska opomena, cenzura, odnosno psihička prisila, posebno karakteristična za vjerske zajednice.²⁹

"Pored toga što je zaštićen izvanjskim sankcijama jedan poredak može biti zaštićen i određenim unutrašnjim pobudama, odnosno uvjerenjima pojedinaca. Djelatelji mogu pripisati legitimitet jednom poretku na sljedeće načine: a) na osnovi tradicije, odnosno uzimanja u obzir onoga što je oduvijek postojalo; b) na osnovi afektivne, osobito emocionalne vjere u ono što se nameće kao uzor; c) na osnovi vrijednosnoracionalne vjere, koja uvažava ono što je utvrđeno da apsolutno vrijedi; d) na osnovi činjenice da je poredak pozitivno uspostavljen i vjerovanju u legalnost uspostavljanja. O legitimitetu te legalnosti može se govoriti u dva slučaja: 1. kada se svi oni koji su zainteresirani sporazumiju o potrebi uspostavljanja jednog poretka i 2. kada se radi o nametanju poretka od strane jedne vlasti za koju se drži da je legitimna. Valjanost poretka koja se temelji na vjerovanju da je tradicija nešto sveto, Weber s pravom ističe da je najuniverzalnija i najstarija. Prisutnost straha od magijskih kazni u primitivnim zajednicama također je pojačavala psihički otpor spram svake promjene ubičajenog načina ponašanja. "U epohama u kojima je važio strogi tradicionalizam, nastanak novih poredaka, tj. poredaka za koje se smatralo da su "novi", bio je moguć samo na taj način što se za te poretke tvrdilo da uistinu važe oduvijek i da samo još nisu točno spoznati ili su privremeno bačeni u sjenu i sad opet otkriveni".³⁰

U suvremenom društvu, Weber je zakonsku formu smatrao najčešćim tipom legitimiteta. Da bi se nešto smatralo legitimnim modernom vremenu mora nužno proći propisanu zakonsku proceduru. Važno je isto tako napomenuti da, iako je Weber smatrao da se svojstvo legitimiteta može pripisati na 4 načina, tvrdio je da postoje tri, a ne četiri tipa opravdanja vlasti. Smatrao je da vlast može biti legitimna, tradicionalna i karizmatička.³¹

Često su se znanstvenici bavili upravo tim pitanjem u interpretaciji Webera. Zašto u klasifikaciji nema vrijednosno-racionalne vlasti? Wrong, na primjer, tvrdi da su sva tri spomenuta tipa svakako utemeljena na vrijednosnoj racionalnosti, odnosno da se ona prožima kroz sve oblike vlasti. Smatra da djelovanja usmjerena na očuvanje tradicije, podršku karizmatiku te aktivno podržavanje normativnih pravila određenog društva same po sebi predstavljaju vrijednosno orijentiranu akciju, takozvani Wertrationalität. Također, treba napomenuti da je Weber prirodni poredak smatrao najčistijim tipom vrijednosno-racionalnog poretka, što bi ga u slobodnijoj interpretaciji moglo staviti u vezu s neobrađenom vrijednosno racionalnom vlasti.³²

²⁹ Blažević, Robert. Politički poretci i legitimitet. *Op. cit.* str. 21.-22.

³⁰ Ibidem, str. 22.

³¹ Ibidem, str. 22-23.

³² Fanuko, Nenad. (2010). POREDAK, LEGITIMNOST I KARIZMA: VRIJEDE LI JOŠ WEBEROVI POJMOVI?. *Polemos*, XIII (26), 11-32., str. 19.

Na kraju ovog kratkog presjeka, za Weberov opus značajnog pojma, potrebno je još naglasiti da je legitimacija usko povezana sa pojmom vlasti i da se vlast bez razumijevanja legitimacije ne može u potpunosti znanstveno obraditi. Naime, "U društvima bez političke vlasti pitanje legitimiteta je irelevantno. O ideji legitimiteta može se govoriti tek kada se formiraju institucije vlasti budući da njihova upotreba nameće potrebu za opravdanjem".³³

6. Tipovi legitimne vlasti

Već spomenuta tri tipa temelj su Weberove analize političke vlasti te on u svojim radovima, bez obzira na raspravu o potencijalnom četvrtom tipu kojim su se bavili pojedini interpretatori, ne odstupaju.

Legalna vlast, u moderno vrijeme najrasprostranjenija, vlast je koja se zasniva na pokoravanju bezličnom poretku i osobi koja, na temelju procedura utvrđenih tim poretkom, vrši vlast u datom trenutku. Legitimitet se kod legalne vlasti temelji upravo na vjeri u legalnost tih procedura i na legitimnom pravu osoba, koje su na taj način izabrane, da vrše vlast.

Tradicionalna vlast se sastoji u pokoravanju vladaru i njegovoj ličnosti, a doseg takve vladareve vlasti, odnosno pokoravanja podanika, ovisi o tradiciji. Legitimitet se temelji na dugovječnim tradicijama i vjeri da osobe koje na temelju njih imaju pravo obnašati vlast, takav položaj i zavrjeđuju pošto se tako postupalo oduvijek.

Kod karizmatičke vlasti dolazi do pokoravanja pojedincu radi vjere u njegove natprosječne, gotovo nadljudske osobine. Legitimitet se crpi iz samih vrlina vladara, njegovog heroizma, hrabrosti, poštenja te se takva vjera i poštovanje prema određenoj ličnosti proširuje i na poredak koji je ona uspostavila.

Razlike između njih nisu samo u izvoru legitimiteta nego i u različitim sredstvima upravljanja koja se sastoje od bitno različite strukture upravnog aparata kao i odnosa između nositelja vlasti i upravnog aparata. Neki tipovi vlasti daju vlastodršcu puno slobodnijih prostora za djelovanje, dok drugi ograničavaju njegovu vlast velikim i moćnim profesionalnim aparatom.

Na koncu, Weber u svojim izlaganjima ne zaboravlja upozoriti da se navedeni idealni tipovi vlasti gotovo nikad ne susreću u čistom obliku, jer nikad nije imao iluziju da njegova sistematizacija političke vlasti može pokriti svu realnost i pojavne oblike koji se javljaju u svijetu.³⁴

U narednim ćemo poglavljima detaljnije razraditi pojedine tipove vlasti te se poslužiti određenim primjerima iz prošlosti i današnjice radi boljeg razumijevanja.

³³ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 11.

³⁴ *Ibidem*, str. 26.

6.1. Tradicionalna vlast

Legitimitet tradicionalne vlasti, kako joj i sam naziv kaže, temelji se na tradiciji. Određeni običaji i rituali koji su postojali oduvijek i učvrstili svoju važnost redovnim ponavljanjem su oni koji, snažniji i od racionalnosti i osobnih obilježja pojedinca, određuju tko će u rukama držati vlast. Bez obzira što vladar ne crpi svoju vlast iz svojih vrlina nego iz tradicije, njegov osobni autoritet i poštovanje koje zavrjeđuje čine važne aspekte tradicionalne vladavine. Vladar u tradicionalnom modelu vlasti može, kao i u drugim tipovima, imati upravni aparat na raspolaganju. Taj će aparat, međutim, njemu osobno stajati na raspolaganju. Njegovi će se sluge pokoravati njemu osobno, a ne propisanoj normi. Iz toga razloga nećemo moći govoriti o birokratskim činovnicima, čije je djelovanje utemeljeno na zakonu, a ne na osobnoj odanosti. Koliko će široko i slobodno vlastodržac vladati nad podanicima ovisi o tome koliko će oni to dozvoljavati na način da neće pružati otpor. U trenutku kada vladar ili neki njegov sluga, koji djeluje po vladarevu nalogu, pretjera u vršenju svoje vlasti, podanici će se pobuniti. Ta pobuna, međutim obično neće biti usmjerena na samo vršenje vlasti i zahtjeve za novim poretkom, nego će se njome ukazivati na prekoračenje ovlasti utvrđene tradicijom. Pobune bi, dakle, bile usmjerene protiv nepoštovanja tradicije, a ne protiv ideje proizlaženja legitimne vlasti iz tradicije.³⁵

Weber je patrijarhalnu vlast smatrao najčistijim oblikom tradicionalne vlasti. On je, naime, polazio od prvotnog odnosa svakog pojedinca, a to je njegov odnos sa članovima nuklearne obitelji. U tradicionalnim društvima je pater familias imao apsolutnu moć nad ostalim članovima obitelji i iz tog odnosa su plemenski starješine, odnosno "očevi zemlje", analogno crpili svoj legitimitet. Iako je i druge tipove vlasti koji su se temeljili na dugotrajnom i iscrpnom ponavljanju ubrajao u isti tip, nigdje se tradicionalizam nije smatrao toliko izraženim kao u ovom obliku. Obitelj predstavlja temelj tradicionalnim odnosima i kao takva je nužnost za bilo kakav pojam i razvoj autoritarne države. U toj činjenici leži izvor čistoće tradicionalnosti patrimonijalizma.³⁶

Postoji mogućnost vladavine tradicionalnog vladara i bez upravnog aparata. Tada govorimo o gerontokraciji i primarnom patrijarhalizmu. Gerontokracija označava vladavinu starih kao najboljih poznavatelja tradicije, a patrijarhalizam označava vladavinu osobe koja je na taj položaj došla određena strogim pravilima naslijeđa. Kako nema upravni aparat, o drugovima vladara ovisi hoće li mu se oni pokoriti. S obzirom da još uvijek postoji element dobrovoljnosti u tom se stadiju još ne može govoriti o podanicima. S obzirom da je u tom periodu još uvijek postojala nužnost kontakta između vladara i njegovih drugova, takva vlast je bila teritorijalno ograničena. U pitanju su, dakle, bili "face to face" odnosi. U tom se periodu razvija karakterističan naziv "kuća" koji se u početku zbiljava odnosio na jedno domaćinstvo u kojem je živjela čitava obitelj, uključujući i njezine podvlašćene. S vremenom taj pojam dobiva prošireno značenje.³⁷

Radi se, naravno, o patrimonijalnoj vlasti kod koje je ekonomska ovisnost o vladaru tipično obilježje. U početku se on nije mnogo razlikovao od patrijarhalizma, a do

³⁵ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 38.

³⁶ Ibidem, str. 38.-39.

³⁷ Ibidem, str. 39.

diferencijacije dolazi u vremenu snažnijeg ekonomskog razvoja te, posljedično tome, širenja vladareve vlasti na puno širi teritorij. Jedan od prvotnih primjera takve vladavine je stari Egipat, a u kasnijim povjesnim razdobljima ga se može prepoznati kako na Orijentu i Bliskom istoku, tako i u srednjovjekovnoj Europi. Karakteristična obilježja patrimonijalizma su postojanje upravnog aparata koji je u potpunosti podređen vladaru i vlasništvo gospodara nad svom zemljom na teritoriju svoje vlasti. Može se reći da vladar u takvom sustavu upravlja zemljom kao svojom vlastitom kućom, a upravnim aparatom i podanicima kao članovima svoga kućanstva. U suštini, dakle, nije došlo do velikih promjena, razlika postoji jedino u širini teritorija i populacije do kojih je dosegla vladareva vlast. Zadatak upravnog aparata je u takvom obliku vlasti primarno u podmirivanju potreba vladara i njegovog domaćinstva. Treba, također, nadodati da vladar nije u potpunosti neograničen u vršenju sudske i vojne vlasti. Osnovne obveze podređenih se sastoje u materijalnom opskrbljivanju vladara. U početku takva opskrba poprima oblik počasnih poklona, a kasnije takve obveze postaju sve veće i redovitije.³⁸

Weber razlikuje dvije vrste patrimonijalizma. Razlika se temelji na položaju upravnog aparata. U prvom slučaju se radi o potpuno patrijarhalnoj strukturi uprave te u takvoj strukturi sluge potpuno ovise o vladaru. Rekrutacija se može obavljati na potpuno patrimonijalan način što znači da govorimo o robovima, kmetovima ili eunusima ili na izvanpatrimonijalan način kada se ona obavlja is slojeva koji nisu u potpunosti obespravljeni (plebejci). U takvom slučaju sva upravna sredstva su pod kontrolom vlastodršca što dovodi do toga da ne postoje nikakvi alati za kontrolu njegove samovolje. Sami službenici nemaju nikakva prava, ne uživaju staleški ugled, a ne postoji ni selekcija po stručnosti, koja je tipična za činovnički birokratski sustav. Samovolja vladara je u ovom podtipu tradicionalne vlasti na najvišem nivou, a Weber je smatrao da je najčistiji tip ovakve vladavine sultanska vlast, štoviše, u despocijama ovog tipa se i sama vlast vladara smatrala njegovim imovinskim pravom.³⁹

Drugi oblik patrimonijalne vlasti bio bi staleška struktura. Taj tip se razlikuje od prethodno opisanog po tome što činovnici nisu nikakve obespravljene sluge nego nezavisni ugledni ljudi, čiji ugled zavisi od njihovog vlastitog položaja. Ušli su u službu na temelju koncesije ili privilegije dobivene od vladara, a ponekad su i sami ostvarili takav položaj na temelju određenog pravnog posla. Službenička materijalna sredstva su dio njihove režije, ali bez obzira na to njihova je uprava i dalje ozbiljno ograničena širokom moći vladara. Ovakav oblik patrimonijalizma naziva se staleška vlast.⁴⁰

Tradicionalna vlast je popraćena stalnom borбом između vladara i članova uprave, što možemo vidjeti i iz ovih različitih oblika patrimonijalne vlasti koji su se javljali kroz povijest. Vladarima je, naime, u cilju učvrstiti svoju vlast i proširiti teritorij kojim vladaju, a članovi upravnog aparata žele što više osigurati svoju autonomiju te razgraničiti svoj djelokrug poslova od vladarevog. U suštini, radi se o centralističkim pretenzijama vladara u odnosu na decentralističke upravne aparate. Weber je smatrao da je tipični primjer veće moći u rukama upravnog aparata vidljiv na Zapadu, gdje se razvio feudalni sustav kao manifestacija

³⁸ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 40.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, str. 41.

ugovornog poretka između kralja i vazala, a da su za Orijent tipični centralistički oblici vlasti, odnosno despotska tradicija.⁴¹

Patrimonijalna uprava se razlikuje od današnje uprave po tome što u njoj nije postojala razlika između privatne i društvene sfere života. Uprava zajedno sa vlasti smatrala se osobnom imovinom vladara što je dovelo do toga da je sama činjenica da je određeni nositelj upravne funkcije u jednom trenutku izgubio povjerenje vlastodršca često značila da bi on gubio svoj upravni položaj. Njegove profesionalne kompetencije mu u tom slučaju nisu mogle biti od pomoći. Razlike u odnosu na današnju upravu vidljive su, također, i u poimanju nadležnosti. Vladar je sam odlučivao o razgraničenju nadležnosti unutar svog upravnog aparata tako što bi određene zadatke povjerio određenim osobama za koje je mislio da su kompetentne obaviti zadaću. Karakteristično je isto tako nepostojanje propisa koji bi ograničavali upravu u njezinom djelovanju. Bila je, naime, ograničena jedino moralom i vjerskim pravilima.⁴²

Članovi uprave moraju biti na određeni način opskrbljivani za život. Jedan od načina je taj da se hrane za stolom vladara te dobivaju prihode iz njegove riznice. Najviši među patrimonijalnim upravnim dužnosnicima su se hranili za vladarevim stolom na dvoru i dugo vremena nakon što je to prestalo biti nužnost za njihovu egzistenciju. Neke druge mogućnosti financiranja upravnih djelatnika su davanje zemlje na korištenje, davanje određenog, već spomenutog iznosa iz kraljeve riznice, a poznati su i prihodi u vidu rente ili poreza. Svi ovi navedeni primjeri se zajednički nazivaju prebendama.⁴³

Dodjeljivanje lena je bio drugi način financiranja upravnih djelatnika. Postavlja se pitanje u čemu je razlika između prebendi i lena. Leno (feud) je strogo osobno pravo, a prebende se, za razliku od lena, ne dodjeljuju osobi nego službi. Pošto se radi o potpuno osobnom odnosu, nemoguće ga je otuđiti i on zbog toga daje nositelju lena puno veću samostalnost naspram vladara. Vazal (nositelj lena) i vladar su imali određenu vrstu ugovornog odnosa između sebe te je vazal taj odnos mogao raskinuti na način da bi se odrekao lena.⁴⁴

Weber je opisujući ove odnose, dakako, poglavito govorio o odnosima na Zapadu, a mnogi su mu teoretičari kasnije zamjerali zašto nije, kroz svoje analize tradicionalne vlasti i patrimonijalizma podrobnije analizirao razvoj i nastanak legalne vlasti.⁴⁵

6. 1. 1. Aktualni primjeri tradicionalne vlasti

U današnje vrijeme tradicionalna vlast nije ni blizu zastupljena na način kako je to bila u prošlosti, ali i dalje se mogu naći njezini elementi, pogotovo u ustavnim monarhijama. Najpoznatiji primjer Europe je Velika Britanija koja ima tisućljetnu monarhističku tradiciju. Iako se radi o izuzetno ograničenim ovlastima monarha, on je i dalje na čelu države te ima funkciju ohrabrivati i voditi naciju, a od naroda zavrjeđuje veliko poštovanje, odnosno

⁴¹ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 41.-42.

⁴² Ibidem., str. 43.

⁴³ Ibidem., str. 43-44.

⁴⁴ Ibidem., str. 44.

⁴⁵ Ibidem.

posjeduje, već spomenuti osobni autoritet. Vlada je poglavar države i kao takav izvor je nacionalnog jedinstva i ponosa, a također daje i određeni osjećaj stabilnosti i kontinuiteta.⁴⁶ To možemo vidjeti na primjeru prijenosa vlasti kraljice Elizabete II. na njezinog nasljednika. Kraljica je, naime, bila omiljena ne samo radi svoje funkcije i dugovječnosti nego i radi svog gracioznog predstavljanja države kroz desetljeća. Njezin nasljednik, Charles III., ne toliko popularan u javnosti, ipak je od nacije prihvaćen, ponajviše iz razloga što tako nalaže tradicija. Monarhija je izvor ponosa u narodu i svaki napad na monarha nacija često shvaća kao napad na sebe. Tradicionalizam, koji nosi sa sobom simboličku važnost i autoritet monarha, u ustavnim monarhijama djeluje i kao kontrola drugih grana vlasti, što je uvijek važno za obranu demokracije i zaštitu ljudskih prava od potencijalnih zlouporaba.

Još jedan primjer tradicionalne vlasti bila bi Saudijska Arabija. Iako se radi o zemlji koja nema višestoljetnu tradiciju Velike Britanije, ona u mnogočemu podsjeća na razdoblja apsolutnih monarhija u Europi, kao i na neka ranija razdoblja plemensko-patrijarhalnog sustava. Radi se o monarhiji kojom vlada dinastija Saud. Ne postoji jasna podjela vlasti nego kralj u svojoj osobi sadržava i zakonodavnu i izvršnu i sudsku vlast. U praksi se odluke obično donose konsenzusom, prvenstveno unutar same obitelji Saud, a onda i uz konzultacije s vrhovnim vjerskim vođama, šaicima raznih plemena unutar države te velikim industrijalcima. Tako da se može zaključiti da je političko participiranje dozvoljeno samo jako malom broju ljudi s tim da su žene iz procesa gotovo potpuno isključene. Dakle, vlast leži skoro u potpunosti u rukama obitelji Saud, a plemenski šaici zadržavaju snažan utjecaj unutar plemena i značajan na odluke nacionalne razine. Čak ni razvitak moderne birokracije, tipične za legalnu vlast, nije utjecao na evoluciju ovih tradicionalnih oblika vladanja. Iz svega navedenog se vidi da je Saudijska Arabija duboko tradicionalno društvo koje nema želju za promjenom i ne nalazi nužno uzore u modernim sustavima legalne vlasti. Kombinacija patrijarhalizma iz kojeg proizlazi i apsolutistička moć kralja, ali i tribalizam su i dalje njihov primarni izbor.⁴⁷ Naravno, može se postaviti pitanje koliko njihov tradicionalni model proizlazi iz tradicije zemlje, koja nije toliko dugovječna kao gore spomenuta europska monarhija, a koliko iz samog islama. Osobno mislim da prijepor nije od tolikog značaja, pošto je i sama vjera vrsta tradicije u identitetu naroda Saudijske Arabije. Radi se o zemlji koja je kao takva predstavnik manjinske skupine zemalja danas u svijetu, a koje u svom sustavu i dalje imaju pretežno tradicionalne elemente. Za Veliku Britaniju se to odavno ne može reći, pošto su tradicionalni elementi u njoj u mnogočemu podređeni modernoj legalnoj i ustavnoj vladavini.

I za kraj, htjela bih obraditi jedan, po meni atipičan primjer patrimonijalizma u današnjem društvu na primjeru Sjeverne Koreje. Iako sam svjesna toga da bi mnogi Sjevernu Koreju izabrali radije kao primjer karizmatičke vlasti što ona i jest, mislim da je zanimljivo vidjeti da se ni u ovom slučaju ne radi o čistom idealnom tipu vlasti, a pošto je danas teško naći primjere patrimonijalne vlasti, ne bih željela takvu priliku propustiti. Radi se, naime, o sustavu tipičnom za komunističke zemlje u kojem se imovina smatra narodnom. U realnosti se radi o diktatorskom upravljanju državom za koje je karakteristično da se sva moć koncentrira u rukama jednog čovjeka, oca nacije, u ovom slučaju zapravo, unuka, Kim Jong

⁴⁶ Role of the monarchy, <https://www.royal.uk/role-monarchy> (14.9.2022.)

⁴⁷ Government and society, <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society> (14. 9. 2022.)

Un-a. Takva koncentracija vlasti u rukama jednog čovjeka podrazumjeva, također, ovlast za upravljanje imovinom. Ne postoji institucija u Sjevernoj Koreji koja bi propitivala postupanje dragog vođe ni za mnoge ozbiljnije političke poteze, poput nuklearnog programa, a kamoli za dodjeljivanje počasnih poklona lojalnim članovima sjevernokorejske elite.⁴⁸ Zanimljiv primjer je dodjela kuće poznatoj korejskoj propagandistici za cjeloživotnu službu i lojalnost koju je iskazala režimu.⁴⁹ Takvi primjeri pokazuju da postoji elitna klasa koja čini državnu upravu, da se ona održava na položaju isključivo radi naklonosti vladaru te da joj vladar pruža kao zahvalu za službu određene imovinske privilegije, upravljajući ujedno imovinom države neograničeno. Smatram da takvo uređenje sadrži dovoljno elemenata patrimonijalizma da ga barem djelomično možemo etiketirati i obradivati kao takvo za potrebe ovoga rada. Zanimljivost leži u tome da patrimonijalizam, ukoliko želi postojati u modernom svijetu na svojim suštinskim imovinskim temeljima, mora preuzeti neko novo ime i neke nove simbole, taman oni bili i narodnog porijekla.

6.2. Legalna vlast

Legalana vlast je tipična za moderne države za koje je karakteristično da im se legitimitet temelji na vjeri u legalnost apstraktnih pravnih pravila. Takvim pravilima nisu podređeni samo podanici i članovi uprave nego i vlastodršci.

Da bi se legalna vlast smatrala legitimnom potrebno je da se ispune minimalno dva uvjeta. Prvi je da normativni poredak mora biti pozitivno određen, a zatim i da pravni subjekti moraju vjerovati u njegovu legalnost, tj. da je stvaranje i primjena dotičnog prava prošla kroz formalno korektan postupak.

Ovakva vrsta poretka je karakterističan proizvod zapadne kulture. Javna i privatna sfera su strogo odvojene. Apstraktna pravila primjenjuju kako uprava tako i pravosuđe. Važno je naglasiti da ne postoji pokoravanje osobi nego apstraktnim pravnim pravilima te da se ta pravila jednako primjenjuju na sve i naklonost vlastodršca pojedincu u takvom sustavu neće biti od značaja.

Weber je birokratsku vlast vidio kao najčistiji oblik legalne vlasti, a kapitalističko poduzeće, tj. odnose u njemu, vidio je kao još jedan tip zakonske vlasti, koji postoji paralelno s legalnom vlasti države. Smatrao je da takva argumentacija leži u ugovornom temelju kapitalističkog poduzeća.⁵⁰

U daljnjem razmatranju ćemo se detaljnije pozabaviti birokracijom kao ključnim temeljem legalne vlasti modernih država.

⁴⁸ North Korea's power structure, <https://www.cfr.org/backgrounder/north-koreas-power-structure> (16. 9. 2022.)

⁴⁹ Kim Jong Un gives North Korea's most famous newsreader a luxury home, <https://www.nbcnews.com/news/world/kim-jong-un-gives-north-koreas-famous-newsreader-luxury-home-rcna24364> (16. 9. 2022.)

⁵⁰ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 45.- 46.

6.2.1. Birokracija u legalnom tipu legitimne vlasti

Weber je pri obradi legitimne vlasti veliko težište stavio na birokraciju. Smatrao je da se prava vlast vidi u djelovanju uprave u svakodnevnom životu, a ne govorima predsjednika, monarha ili zastupnika u parlamentima. To zapravo znači da se zbiljska vlast nalazi u rukama činovništva, kako vojnog tako i civilnog.⁵¹

Jedna od temeljnih karakteristika birokracije je hijerarhija. Niže razine vlasti su odgovorne višima te je na taj način hijerarhija prostranjena, u načelu, kroz čitavu upravu. Takva organizacija pomaže i podanicima jer postoje različite instance uprave što im omogućava podnošenje žalbe višem stupnju. U potpuno razvijenom tipu, hijerarhija bi bila monokratski organizirana što bi sustav nadzora i efikasnost dovelo do savršenstva. Hijerarhija nije pristuna samo u državnoj upravi nego i u crkvama, poduzećima i političkim strankama. Komunikacija se obavlja pisanim putem. Činovnici, zajedno s aktima i materijalnim sredstvima u državnoj upravi čine "biro". Privatni i službeni život činovnika su, za razliku od njihovog položaja u tradicionalnoj vlasti, u potpunosti odvojeni, a isto vrijedi i za odvajanje njihovih financija od države.⁵²

Osnovni uvjet za postajanje činovnikom je završavanje adekvatne stručne obuke koja se dokazuje diplomom. Racionalna stručna specijalizacija i školovanje su druga važna karakteristika moderne birokracije. Weber je smatrao da sve moderne birokracije svijeta biraju obrazovanje i specijalizaciju kao svoj put te da ta karakteristika postaje generalni standard.⁵³

Moderni činovnik, zbog svog posla, uživa znatan ugled u društvu i određenu staleški zagaraniranu poziciju. U područjima uprave gdje su njihove ekspertize najpotrebnije činovnici uživaju najveći ugled. Ugled proistječe iz dugogodišnjeg obrazovanja činovnika što ukazuje i na činjenicu da oni obično dolaze iz bogatijih slojeva društva koji si mogu priuštiti ne samo obrazovanje nego i kasniji početak rada i zarade u životu. Nagrada za trud i obrazovanje ne leži samo u njihovom položaju u upravi nego i u doživotnosti tog položaja. Obično kad jednom postanu dio državne uprave, tu dočekaju mirovinu, s vremenom penjući se na više položaje. Taj proces se naziva "karijerom". Plaća se koristi kao naknada za činovnikov rad. Služba kao takva, s obzirom na sve ove karakteristike, nema značajke isključivo običnog zaposlenja i rada, nego ima karakter "zvanja". Weber je za opis činovničkog poziva koristio njemački izraz "Beruf".⁵⁴

Osnovna pretpostavka za razvitak tako uređene državne uprave, smatrao je Weber, leži u razvitku novčane privrede. Iako postoje i primjeri suprotni ovoj generalnoj tezi, pa tako susrećemo razvijenu državnu upravu i u određenim naturalnim ekonomijama poput Egipta u doba Novog carstva, Dioklecijanove monarhije, bizantske države, Rimokatoličke crkve, Weber ipak smatra da novčanu privredu kao osnovni preduvjet ne treba zanemariti, jer ako i nije nužna za svaki pojedinačni razvoj državne uprave u svijetu, ipak je nužna za njeno dugoročno održanje.⁵⁵

⁵¹ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 47.-48.

⁵² Ibidem, str. 48.

⁵³ Ibidem, str. 49.

⁵⁴ Ibidem, str. 49.-50.

⁵⁵ Ibidem, str. 50.

Sigurna plaća redovno isplaćivana u novcu, perspektiva razvitka karijere, subordinacija i kontrola, ugled koji se stječe činovničkim položajem u upravi, sve to omogućava efikasnije funkcioniranje birokratskog aparata nego što bi se postiglo bilo kakvom primjenom sile. Efikasnost činovnika na Zapadu usporediva je samo s onim činovnicima nad kojima je vladar imao apsolutnu vlast, odnosno koji su imali robovski položaj. Toliko se sustav moderne uprave pokazao superiornim u odnosu na sve ostale sustave. Weber je smatrao da jedan od razloga takve efikasnosti i superiornosti leži i u razdvajanju privatne od javne sfere života. Tako se postiže brže uključivanje činovnika u već postojeći sustav te se lakše održava profesionalna disciplina. Naravno, ništa od ovoga ne bi bilo moguće bez financiranja uprave i osiguranja redovne plaće za upravne činovnike. U državnim službama se to radi kroz poreze, a u slučajevima krupnih kapitalističkih poduzeća, koji također nužno imaju internu birokraciju, izvor financiranja je profit od poslovanja.⁵⁶

Sve veći razvoj upravnih zadataka, smatrao je Weber, obično dovodi do birokratizacije i razvoja uprave. Država, koja s vremenom regulira sve više područja ljudskog života, ima potrebu za upravom koja će biti u stanju sve te rastuće procese obuhvatiti. Međutim, Weber navodi i drugačije primjere. Postojale su, naime, velike države koje bez obzira na svoju veličinu nisu imale veliku upravu. Primjeri takvog fenomena za Webera su Rimsko carstvo i engleska imperija koji su i u periodima svoga vrhunca samo djelomično bili oslonjeni na birokratski aparat. Moderna država je, pak, daleko od takvog modela te nije u stanju nikakve iole ozbiljnije zadatke rješavati bez birokratskog aparata. Weber se, u tom kontekstu, osvrnuo na primjer SAD-a, koji se od jedne nebirokratske države pretvorio u državu s opsežnom i jakom birokratskom strukturom. Nužnost za takve promjene je došla ne samo radi razvoja SAD-a unutar svojih granica, nego i radi odustajanja od politike izolacionizma i okretanja sve više prema svijetu te posljedičnim razvojem međunarodnih kontakata i diplomacije. Weberova analiza razvoja birokracije u SAD-u se pokazala točnom te se nastavila potvrđivati i nakon njegove smrti. Federalna uprava se u razdoblju između 1900. i 1990. godine povećala sa 100.000 zaposlenih na 3,1 milijun, dakle za 31 puta.⁵⁷

Birokratizacija političkih stranaka se odvijala paralelno s birokratizacijom države. Njemačka socijaldemokratska partija je, prema Weberovu mišljenju, tipičan primjer tako birokratizirane stranke. Moć suvremenih stranaka proizlazi iz njihove unutarnje organizacije utemeljene na birokratskom načelu, a pojedini "ugledni građani", koje ističu kao lidere na svojim reklamnim plakatima, obično služe samo kao preizborni trik u borbi za simpatije građana. Oni nisu nosioci ozbiljnog stranačkog rada. Takav rad obavljaju profesionalni i plaćeni stranački činovnici.⁵⁸

Već spomenuto kvalitativno i kvantitativno širenje zadataka uprave Weber je smatrao jednim od najvažnijih faktora u rastu i razvoju birokratskog aparata. U Egiptu je do razvoja birokracije dovela potreba za rješavanjem sustava navodnjavanja. Stajaća vojska je, također, čest razlog potrebe za složenijim birokratskim aparatom. Slično se, u kasnijim razdobljima, događa i s policijom, koja je predstavljala odgovor na sve veću potrebu za stabilnosti i sigurnosti u društvu. U modernim državama u zadatke države spadaju infrastruktura,

⁵⁶ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 50.

⁵⁷ Ibidem, str. 50.-51.

⁵⁸ Ibidem, str. 51.

zdravstvo, školstvo i slični društveni sektori koji uvelike utječu na sve veći stupanj birokratiziranosti moderne države.⁵⁹

Ključna prednost birokratske organizacije, u odnosu na druge oblike organiziranje, je u njezinoj tehničkoj nadmoći. Efikasnost birokratskog aparata se može usporediti s efikasnošću mehaničkog stroja naspram nemehaničkih sustava proizvodnje. Toliko su moderne države superiornije u izvršavanju svojih zadataka od prijašnjih oblika društvenog i državnog uređenja. Birokratska, pogotovo monokratska uprava, omogućava preciznost, brzinu, nedvosmislenost, poznavanje akata, strogu podređenost te samim time i smanjenje tvrvoja kao i uštede u materijalnim i osobnim troškovima u usporedbi sa počasnim oblicima uprave. Kolegijalno organizirani rad, u odnosu na hijerarhijsko uređenje, predstavlja plodno tlo za nesuglasice i usporavanje procesa te iz tog razloga, u modernim društvima, nije preferiran.⁶⁰

Potreba za brzinom i preciznošću nužno dovodi i do potrebe razvoja stroge birokratske organizacije. Takva organizacija je jedina u stanju obavljati poslove u skladu s objektivnim mjerilima, što bi značilo da će se zadaci ispunjavati u skladu s pravilima "bez obzira na ličnost". Iako se ovakav sustav može činiti neprilagođen čovjeku u smislu da je dehumanizirajući, on ipak znači napredak u odnosu na tzv. kadijsku pravdu iz prošlih predbirokratskih vremena. Takva uprava je, naime, lišena slobodne volje, osobnih simpatija i subjektivnih vrednovanja te na taj način biva pravednijom u svome odnosu prema javnosti zbog koje postoji. Također se na taj način lakše predviđa očekivani ishod upravnog djelovanja i odluka što dovodi do više razine pravne sigurnosti.⁶¹

Birokracija i moderna masovna demokracija su usko povezane. Birokracija se nije mogla javiti u sustavima demokratske samouprave malih nediferenciranih jedinica. Masovnost je jedan od važnijih preduvjeta za razvoj moćnog birokratskog aparata.⁶²

Ukoliko nastanu takve okolnosti da dođe do promjene vlasti, birokratski aparat će i dalje nesmetano funkcionirati, čak i u slučaju da su novi vlastodržci neprijateljski nastrojeni u odnosu na prethodnike. Jedini zadatak koji ima osoba, koja želi doći na vlast i time osvojiti i birokratski aparat, micanje je ljudi s vrha piramide u birokratskom sustavu. Uspješnost u zamjeni vodećih ljudi na vrhu automatski ima za posljedicu prilagođavanje čitavog sustava novonastaloj situaciji i njegovo daljnje bespriječno funkcioniranje.⁶³

Iz navedenog se može zaključiti da je moderni birokratski sustav nespojiv s povijesnim "revolucijama" te da su one, u području njegove uprave, zamijenjene "državnim udarima". S obzirom na to, postavlja se pitanje kolika je stvarna moć u rukama birokratskog aparata. Weber je smatrao da se govori o veoma velikoj moći koja u uobičajenim uvjetima postaje i dominantna. Bez obzira radilo se o predsjedniku republike, monarhu ili određenim tijelima parlamenta, koja imaju velike ovlasti, svi su oni u podređenom položaju u odnosu na profesionalnog činovnika iz razloga što su, bez obzira na svoj legitimitet vlasti, u položaju diletanta naspram stručnjaka. Birokracija, također, nastoji povećati svoju moć u odnosu na vlastodržce i to obično radi na način da krije svoje tajne i namjere. Javnost ona smatra svojim neprijateljem te joj se nastoji suprotstaviti svim mogućim sredstvima, a kritici svoga rada stavlja razne brane i blokade. Tajnost je osobito svojstvena diplomaciji i vojsci. Ni na što

⁵⁹ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 51.

⁶⁰ Ibidem, str. 52.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem, str. 53.

⁶³ Ibidem, str. 54.

birokracija ne troši toliko resursa kao što troši na obranu "službene tajne", njenog specifičnog izuma. Birokraciji, također, odgovara nemoćan i loše obaviješten parlament, jer je u tome slučaju kontrola nad njezinim djelovanjem minimalna.⁶⁴

6.2.2. Politička kontrola birokracije

Weber se nije sustavno bavio negativnim posljedicama birokratizacije. Smatrao je to pitanjem dnevne politike. Ipak, u radovima se djelomično osvrnuo na taj problem te dao određena rješenja, koja ujedno čine i temeljne mehanizme građanske političke demokracije. U prvom redu, kao kočnicu nekontroliranog širenja birokracije vidio je moćan parlament. Da bi parlament imao zbiljsku moć, morao je biti tijelo "koje radi". Glavni uzor među parlamentima vidio je u engleskom parlamentu, kojeg niti jedno drugo predstavničko tijelo u Europi nije dostiglo. Ukoliko se parlament bavi samo negativnim aspektima svoga posla, koja uključuju uskraćivanje novčanih sredstava i odbijanje davanja suglasnosti za određene zakonske prijedloge, on je isključen iz pozitivnog sudjelovanja u političkom rukovođenju. U tom slušaju, parlamentarno djelovanje se svodi na provođenje negativne politike u kojem se on upravi i njezinim kadrovima suprotstavlja kao neprijateljska sila. To će imati za posljedicu otpor u samoj upravi, koja će mu davati minimum informacija te će ga na svaki mogući način kočiti u obavljanju posla. Bolju poziciju od navedene parlament ima u sustavima gdje je uspio nametnuti izabiranje vođa uprave iz njegove sredine ("parlamentarni sistem" u pravom smislu) ili gdje moraju imati povjerenje parlamenta za obavljanje takvih funkcija, odnosno tamo gdje moraju izbjegavati izglasavanje nepovjerenja (parlamentarno odabiranje vođa). Zbog toga oni moraju polagati račun parlamentu i njegovim odborima (parlamentarna odgovornost vođa), te voditi upravu prema zadanim smjernicama od strane parlamenta (parlamentarna kontrola uprave).⁶⁵

Najvažnijom funkcijom parlamenta smatra se izglasavanje proračuna kojim će se odrediti visina iznosa namjenjenog za redovne troškove i rad uprave. Parlament je nužan u tom aspektu, pošto bilo kakvo izglasavanje sredstava na referendumu ne bi bilo u stanju ispostaviti rezultate zbog nemogućnosti postizanja nužnog kompromisa između različitih društvenih interesa.⁶⁶

Weber je opetovano ukazivao na parlament kao na centralno tijelo za odabir političkih vođa nacije. Najkvalitetnije političko obrazovanje se stječe, smatra Weber, u parlamentarnim odborima. Parlament potiče diskusiju i konfrontaciju što mu omogućava da se izdigne iz birokratskog sivila i učmalosti. Weberova težnja racionalnosti se vidi i u tome što je stalno napominjao potrebu za trezvenom i hladnom glavom u politici. Jak parlament je ozbiljna brana vladavini "masa" i populizmu koje obilježavaju emocionalnost i iracionalnost. Ne zaboravljajući ljudsku prirodjenu iracionalnost, vidljivu u djelovanju spomenutih masa, smatrao je da je odabir ključnih vođa u parlamentu jedan od temeljnih preduvjeta ozbiljne

⁶⁴ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 54.-55.

⁶⁵ Ibidem, str. 55.-56.

⁶⁶ Ibidem., str. 56.-57.

demokratske politike i kao takav jedan od temeljnih mehanizama za ograničavanje birokratizacije.⁶⁷

Preduvjet svakog političkog i parlamentarnog rada je javnost uprave, koja mora biti pod efektivnom kontrolom parlamenta. Parlament ima zadatak stalno "bdijeti" nad upravom pošto će birokratski aparat učiniti sve što može da svoje djelovanje zadrži u tajnosti. Zbog toga je, u modernoj državi, izuzetno važna regulacija transparentnosti javne uprave koja čini jedan od temeljnih alata u borbi protiv korupcije i jačanja birokratske šutnje.⁶⁸

Konačno, da bismo u cijelosti sagledali odnos politike i uprave, važno je ukazati na razloge jačanja upravnih tijela u odnosu na politička. Iako se u političkim aktima može naći sadržaj koji će upućivati na nesumnjivu premoć politike nad upravom, u realnosti će taj odnos biti puno ravnopravniji nego što je zamišljeno. Na to utječe niz postojećih čimbenika. Unutar uprave protok informacija znatno je veći nego u političkim tijelima. Frekvencija interakcije između činovnika je također puno češća. Naime, politička tijela zasjedaju u određeno vrijeme, spora su i formalna, dok se komunikacija u upravi ostvaruje svakodnevno, na puno neformalniji način. Rad u upravi je sistematiziran i posložen u strogom redosljedu što ga čini ekonomičnijim i efikasnijim. U političkim tijelima, pogotovo u parlamentu, rad se obavlja simultano na način da se mnogi zadaci obavljaju kroz isti vremenski period. To dovodi do gubljenja fokusa i tromog obavljanja poslova. Za kraj, upravi daje prednost i trajnost zapošljavanja. Vode ju ljudi s dugogodišnjim iskustvom koji, za razliku od političara koji bi ih trebali kontrolirati, ne gube mandat nakon određenog vremena. Činovnicima njihova dugovječnost i stručnost daju veliki ugled kao i veliku moć u kreiranju određenih politika. Sve navedeno im daje dovoljno jaku poziciju da u mnogo čemu, usprkos političkim željama i planovima, uspješno balansiraju svoju moć s moći političkih tijela.⁶⁹

6.2.3. Aktualni primjeri legalne vlasti

Aktualne primjere legalne vlasti nije teško pronaći. Skoro sve zemlje svijeta teže tome idealu, a na Zapadu, kao mjestu njezinog prvotnog razvoja, legalna vlast se odavno smatra jedinom legitimnom opcijom, odnosno jedinom koja će dovesti do dobrovoljnog pokoravanja pojedinaca trenutačnim obnašateljima vlasti.

Kao prvi primjer legalne vlasti uzela bih Sjedinjene Američke Države i njihov ustav koji je poslužio kao uzor i vodilja mnogim južnoameričkim i afričkim državama.⁷⁰ Građani se u takvom sustavu pokoravaju ustavu, tijelima čije ovlasti proizlaze iz ustava te slovu zakona i drugih propisa koja su ta tijela donijela u skladu sa svojom nadležnosti. Osobama koje vrše vlast građani se ne pokoravaju iz određenih karizmatskih pobuda ili drugih kvaliteta koje te

⁶⁷ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 57.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem, str. 59.

⁷⁰ Influence Of The American Constitution Abroad, [https://www.encyclopedia.com/politics/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/influence-american-constitution-abroad#:~:text=The%20Constitution%20of%20the%20United%20States%20lent%20authority%20the%20cloak,%2C%20and%20Argentina%20in%201826.%22,\(4.11.2022.\)](https://www.encyclopedia.com/politics/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/influence-american-constitution-abroad#:~:text=The%20Constitution%20of%20the%20United%20States%20lent%20authority%20the%20cloak,%2C%20and%20Argentina%20in%201826.%22,(4.11.2022.))

osobe posjeduju, nego čisto iz razloga što im dotične ovlasti pripadaju po suhom slovu ustava i zakona. Legalna vlast u SAD-u pripada skupini predsjedničkih političkih sustava što je čini različitom od tipičnih parlamentarnih političkih sustava u Europi. Osnovna misao vodilja koju su utemeljitelji (founding fathers) imali je uspostava sustava u kojoj nitko neće imati apsolutnu vlast te će se politička tijela kontrolirati međusobno.⁷¹ Vlast se tradicionalno dijeli na zakonodavnu izvršnu i sudsku vlast, u kojoj je predsjednik SAD-a, ma tko on bio, nositelj izvršne vlasti, dok je zakonodavna vlast u rukama Kongresa.⁷² Kongres, kao i svaki parlament po Weberovu učenju, ima zadatak kontrolirati birokratski aparat. Tome obično služe klasični parlamentarni alati poput odobravanja budžeta za rad uprave, kontroliranja izvješća koje uprava ispostavlja zajedno s planom i proračunom za iduću godinu te saslušanja lidera određenih upravnih sektora koji su dužni Kongresu priopćavati informacije.⁷³ Iako su slične ovlasti parlamenta propisane u raznim demokracijama svijeta, samo već spomenuti "jaki" parlamenti su u stanju adekvatno odraditi takav posao. SAD sam kao primjer odabrala upravo radi snage njihovih institucija. Kongres je dovoljno snažan da se nosi, ne samo s birokracijom nego i s izvršnom vlasti. Njegova snaga proizlazi iz volje naroda iskazane na izborima odakle on crpi legitimitet služeći kao brana očuvanju demokracije, ne samo Amerike nego čitavog slobodnog svijeta te kao kočnica nastanku premoći birokratskog aparata nad slobodnim građanima.

Kao drugi primjer legitimne vlasti navela bih našu domovinu, Republiku Hrvatsku. Hrvatska kao bivša socijalistička zemlja te zemlja koja je pobijedila u ratu za svoju nezavisnost, imala je previše previranja u okviru svojih granica da bi se odmah, po osamostaljenju, mogla podičiti razvijenim legalnim tipom vlasti. Kroz čitav rat, sve do Tuđmanove smrti, prolazila je kroz jedno specifično razdoblje karizmatičke vlasti koje su karakterizirali slabost institucija, visoka koncentracija moći u osobi predsjednika države kao i njegov vrlo značajan utjecaj na pravne procedure u okviru pojedinih institucija o čemu će kasnije biti više riječi pri detaljnijoj analizi karizmatičke vlasti. Tome su pridonijeli "Božićni Ustav" koji je uveo polupredsjednički sustav, što je pogodovalo akumuliranju moći u rukama predsjednika, kao i činjenica da je Hrvatska u tom periodu vodila obrambeni rat koji je sam po sebi stanje kaosa.⁷⁴ Kaos kao takav ukazuje na odsustvo reda, odnosno jasnih procedura i institucija u koje se ljudi mogu pouzdati te, upravo iz tih razloga, čini plodno tlo za razvoj karizme kao kompenzacijskog mehanizma. Konkretnije uvođenje legalnog tipa vlasti se dogodilo izmjenama ustava 2000. i 2001. godine kojima se iz predsjedničkog prešlo u parlamentarni sustav vlasti.⁷⁵ Osnovni cilj takvih izmjena je bilo ograničiti predsjednika države, odnosno u startu skršiti karizmatički potencijal bilo kojeg Tuđmanovog nasljednika. Republika Hrvatska je tim potezom, uz pomoć nove koalicijske vlasti, krenula na put izgradnje i jačanja državnih institucija, što se kasnije nastavilo u pristupnim pregovorima s EU. Uz određene probleme, koji su česta pojava za mnoge tranzicijske zemlje poput raširene

⁷¹ Checks and balances, <https://www.history.com/topics/us-government/checks-and-balances>, (4.11.2022.)

⁷² Separation of powers, https://www.law.cornell.edu/wex/separation_of_powers_0, (6.11.2022.)

⁷³ Controlling the bureaucracy, <https://courses.lumenlearning.com/atd-monroecc-ameriangovernment/chapter/controlling-the-bureaucracy/>, (6.11.2022.)

⁷⁴ Ustav Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_12_56_1092.html, (10.11.2022.)

⁷⁵ Ustav Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_12_124_2332.html, (11.11.2022.)

korupcije i velikog utjecaja stranaka na vlasti na rad institucija, moglo bi se zaključiti da Hrvatska ipak napreduje u razvoju svojih institucija te da se legalna vlast u Republici Hrvatskoj, uz određene poteškoće, svake godine polako sve više približava idealnom tipu legalne vlasti. Jednostavnije rečeno - krasi nas spor ali kontinuiran napredak.

6.3. Karizmatična vlast

Riječ karizma (grč. harizma - milost, dar) počinje se rabiti u teološkim spisima sv. Pavla, tzv. pavlovskim spisima. Ta riječ potiče iz ključnih riječi za razumijevanje Starog i Novog zavjeta (charis ili chairen) koje označavaju dragovoljnost, besplatnost, odnosno Božji dar koji dotiče čovjeka. Karizma, kako bi se moglo protumačiti iz značenja spomenutih riječi, dolazi od Boga i Duha, te označava neku službu ili funkciju unutar zajednice.⁷⁶

Weber ipak ne polazi od ovog tradicionalnog crkvenog davanja značenja dotičnom pojmu, nego riječ "karizma" preuzima od Rudolfa Sohma, njemačkog povjesničara religije i pravnika. Weber je tumačio karizmu kao izvanrednu osobinu neke ličnosti koja toj osobi dalje određene nadljudske moći i karakteristike, a zbog kojih je njeni sljedbenici dobrovoljno prate. Za takvu osobu se može smatrati da je iznimno uzorna ili pak, bogomdana te da se iz tog razloga tretira kao vođa. Za takvu vrstu vlasti karakteristična je afektivna predanost ličnosti vođe, koja se može temeljiti na njenim magijskim sposobnostima, božanstvenim svojstvima, govorničkoj moći, proročkoj snazi ili junaštvu. Izvor predanosti takvoj osobi leži u konstantnom otkrivanju "nečeg novog", nesvakidašnjeg, nečeg što nikad prije nije postojalo i nastalo je upravo pojavom i djelovanjem karizmatika. Poslušnost postoji jedino u odnosu na vođu, i to zbog njegovih izuzetnih osobina, a ne zato što on zaposijeda određeni položaj u društvu na temelju nekakvog tradicionalnog odnosno legalnog legitimiteta.⁷⁷

Objektivno vrednovanje karizmatične ličnosti i njezinih natprirodnih osobina je potpuno irelevantno. Važno je samo kako tu osobu vide njezini sljedbenici. Vođa mora svoje vrline kontinuirano dokazivati jer legitimitet njegovog vodstva proizlazi isključivo iz njih. Ukoliko dođe do situacije da ga njegov bog ili magija napuste, prestaje i njegova vladavina zasnovana na njegovim osobinama i odabiru od strane viših sila, koje su mu, u početku, pokazale naklonost. Isto će se dogoditi i ako podvlašćene mase i vjerni pratitelji izgube vjeru u njegovu posebnost. Napuštanje će, naravno, često koindicirati sa spoznajom sljedbenika da nemaju više koristi od karizmatičnog vođe. U takvim slučajevima ga obično odbacuju kao varalicu. Weber je za primjer iznio priču o kineskom caru koji se molio bogovima da zaustave poplave, a kada mu molitve nisu pomogle i poplave su uništile usjeve i naselja, podčinjeni ga kažnjavaju kao prevaranta i uzurpatora.⁷⁸

Društvena anomalija čini najpogodnije tlo za nastanak karizmatičnog vođe. Kada, naime, legitimitet postojećeg poretka dođe u pitanje kod širokih masa, one imaju tendenciju okretanja karizmatičnom vođi, pod uvjetom da postoji ličnost s traženim osobinama. U slučajevima velikih kriza, kada ljudi imaju osjećaj gubljenja tla pod nogama i kada se mnoge institucije

⁷⁶ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 27.

⁷⁷ Ibidem., str. 28.-29.

⁷⁸ Ibidem., str. 29.

koje su nekad donosile sigurnost krenu urušavati, okretanje karizmatiku se može činiti kao jedino moguće rješenje ponajviše iz razloga što postoji potreba za izgradnjom novih institucija, vraćanja sigurnosti i predvidljivosti, a opće je mišljenje da ih jedino osoba iznimnih karakternih osobina može obnoviti. Weber je smatrao da su ljudi u takvim okolnostima voljni zaodjenuti nekoga auroom bogolike moći tako da s tim, u ruke predanim autoritetom, ima snage izaći na kraj s određenim problemima sa kojima nitko drugi ne može upravljati. U svojem razmišljanju, Weber se više osvrtao na razloge nastajanja i opstajanja karizmatičke vlasti, nego na karakteristične kvalitete karizmatika. Bio je skeptik i kritičar karizmatičke vlasti. Njegovu pojavu je u društvu, po Weberu, obilježavalo stanje velike krize i nereda, kao i ljudska potreba da se problemi riješe pa i pod cijenu odbacivanja racionalnosti u stanju očajaja.⁷⁹

Trajno pokoravanje sljedbenika karizmatikom vođi osigurava mu, njemu podređeni, upravni aparat. Njegova osnovna zadaća je osiguravanje pokornosti i lojalnosti podvlašćenih karizmatikom poretku te karizmatiku koji mu je na čelu. Takva uprava se značajno razlikuje od upravnih aparata koje možemo pronaći u legalnoj ili tradicionalnoj vlasti. Naime, za tradicionalnu i legalnu vlast su karakteristične trajne upravne strukture koje su okrenute zadovoljavanju potreba zajednice. Karizmatička i tradicionalna vlast su, pak, slične u tome što kod njih dolazi do pokoravanja osobi, a ne nekakvim bezličnim pravnim pravilima. Tu, međutim, gotovo svaka sličnost prestaje. Tradicionalni vladar posjeduje vlast koja proizlazi iz tradicije, dok se kod karizmatičkog vođe vlast zadržava iz razloga što posjeduje određene nadljudske moći koje su, u stanju kaosa, sposobne proizvesti novi revolucionarni poredak. Uprava u karizmatikom tipu vlasti ne vodi se nikakvim pravilima, ni legalnim ni tradicionalnim, nego odlučuje od slučaja do slučaja. Pravi oblik karizmatičkog zakonodavstva sastoji se u tome da karizmatički vođa objavljuje određenu odluku, a zajednica ju prihvaća. Sve drugo bi bilo svojevrsna hereza, jer bi označavalo sumnju u vođine nadljudske sposobnosti.⁸⁰

Činovništvo, u karizmatičkoj upravi, nema stručno obrazovanje niti se za njega vežu važna obilježja legalne uprave poput postavljanja u službu, karijere ili napredovanja. Hijerarhija također nije obilježje karizmatičke uprave. U slučajevima kada dođe do sukoba, intervenira vlastodržac te na taj način rješava sve moguće sukobe interesa i nadležnosti među članovima svoje uprave. Njegovi učenici i pratitelji ne žive niti od službeničke plaće, a niti od prebendi vezanih za tradicionalnu vlast, nego se radi o jednostavnijoj zajednici zasnovanoj na ljubavi i prijateljstvu. Novac važan za život se obično namiče od mecena koji su također pod utjecajem karizme dotičnog vođe. Upravo se iz tog razloga Weber pitao je li pojam "uprava" za uži krug sljedbenika uopće adekvatan. Na to pitanje nije dao jednoznačan odgovor.⁸¹

Žele li, naime, realizirati svoju misiju, koja je obično usko povezana sa teškim kriznim stanjima u društvu, vođa i njegovi sljedbenici ne mogu tratiti svoje vrijeme na svakodnevne obveze. Njihova misija ih na određeni način odmiče od veza s ovim svijetom. Upravo iz tog razloga se oni oslanjaju na financiranje od strane mecena te se ne zamaraju problemima koji proizlaze iz primitivnog oblika karizmatičke uprave. Takva otuđenost jasno se vidi u određenim crkvenim praksama poput celibata u redovima rimokatoličke crkve. Polazi se od

⁷⁹ Blažević, Robert. *Politički poretki i legitimitet*. *Op. cit.*, str. 30.

⁸⁰ *Ibidem*, str. 30-31.

⁸¹ *Ibidem.*, str. 31.-32.

težnje da svećenik treba primarno brinuti o svojoj pastvi što je nemoguće ako će mu u svakom trenutku života obitelj biti na prvom mjestu. U svakom slučaju, ako vođa izgubi karizmu, zajedno s njom odlazi i moć te on biva napušten od sljedbenika.⁸²

Bez obzira na izrečeno, ne možemo tvrditi da je karizmatička vlast potpuno amorfna, tj. da nema nikakvih struktura. Upravni aparat se obično strukturira u skladu s misijom karizmatičkog vođe, a popunjava iz užeg kruga sljedbenika koji i sami bivaju birani na temelju svoje "osobne karizmatičke kvalifikacije". Često se sljedbenici karizmatičkog vođe hrane za njegovom trpezom. Nju također karakterizira nepostojanje prihoda. Problemi koji iz toga mogu nastati obično rješavaju već spomenute mecene.⁸³

U rutini obnašanja, odnosno življenja pod karizmatičkom vlasti postoji velika šansa da karizmatička vlast degenerira, odnosno poprimi sasvim drugačije oblike. Takva pojava će se obično povezivati sa novonastajućom institucionalizacijom. Moguće je da se vlast do te mjere izobličila da ju je nemoguće prepoznati. Primjeri takvog izobličavanja su slučajevi u kojima se "karizmatička pratnja" nekog ratnog junaka pretvori u državu, a pratnja nekog proroka u crkvu, sektu ili školu. Glavni katalizator takvih promjena su materijalni interesi članova upravnog aparata. Sve kreće od dijeljenja trpeze karizmatičkog vođe s njegovim sljedbenicima da bi njihov položaj polako evoluirao sve do preuzimanja određenih formalnih titula unutar uprave. Od običnih ljudi fasciniranih karizmatičkim vođom u kojem traže spas, sljedbenici uspijevaju doći do položaja visokih državnih činovnika i tajnika. Glavni im cilj s vremenom postaje materijalni profit koji mogu ostvariti radi povezanosti s karizmatičkim vođom. S druge strane medalje imamo podvlašćene, koji sada postaju podanici u pravom smislu riječi te se u odnosu na njih stvaraju određene obveze poput plaćanja poreza i vojne službe. Weber je smatrao da je to proces u kojem se neminovno stanje karizme pretvara u nešto svakodnevno i uobičajeno. Pripadnici upravnog aparata, koji ujedno imaju i najviše koristi od novonastalog poretka, najviše energije ulažu da novi poredak postave na stabilnu i trajnu osnovu. U tome smislu, oni se žele pozabaviti pitanjem nasljeđivanja, koje je Weber smatrao fundamentalnim pitanjem karizmatičke vlasti.⁸⁴

"Pitanje nasljednika prethodnog nositelja karizme može se riješiti na nekoliko načina: 1. Da se potraži osoba koja je kvalificirana da bude gospodar jer je nosilac karizme. Weber kao primjer relativno čistog tipa navodi izbor novog Dalaj Lame. Izabire se, naime, dijete na osnovi karakteristika koje upućuju na to da ono u sebi utjelovljuje božanske karakteristike. Ovim putem se potpuno osobni karakter karizme gubi jer je legitimitet novog nosioca karizme vezan za određena "pravila" za koja se stvara tradicija. 2. Moguće je rješenje potražiti uz pomoć proročanstva, ždrijeba, božjeg suda i sl. U tom slučaju se legitimitet novog nosioca karizme izvodi iz same legitimnosti tehnike koja je bila upotrijebljena. 3. Najčešća forma je da dotadašnji nosilac karizme osobno odredi nasljednika. Po Weberovu sudu primjer za ovaj način izbora nasljednika jesu rimske magistrature. 4. Postoji mogućnost da i upravni aparat, koji je "karizmatički kvalificiran", odredi nasljednika kojega priznaje zajednica. U ovom slučaju se ne radi o slobodnom izboru, već o izboru čija je sloboda limitirana pronalaženjem pravog čovjeka, odnosno istinskog nosioca karizme. Primjer za to bila bi krunidba biskupa i kraljeva, koje su na Zapadu obavljali svećenici, odnosno monarsi uz suglasnost zajednice. 5.

⁸² Blažević, Robert. Politički poretci i legitimitet. *Op. cit.*, str. 32.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem., str. 33.

Dilema se može riješiti putem nasljeđa. I to tako da se pretpostavlja činjenica nošenja karizme u krvi od strane najbližih srodnika. Weber ističe da je jedino na Zapadu u srednjem vijeku i u Japanu vrijedio princip da prvorodeni ima pravo na nasljeđe. U ovom slučaju se legitimna prava stječu zahvaljujući redosljedu u nasljeđu i ne vjeruje se više u karizmatičke osobine ličnosti. Radi se, kako ističe Weber, o tradicionaliziranju i legaliziranju. 6. Konačno, može se raditi o tome da se pretpostavi mogućnost prenošenja karizme putem ritualnih sredstava. U tom slučaju se ne vjeruje više u legitimitet ličnosti već u efikasnost ritualnih činova. Primjer za to bi bila svećenička karizma i kraljevska karizma."⁸⁵

Vratimo se, ipak, na problem financiranja karizmatičke uprave. U prvom planu su prebende, a pod njima Weber podrazumjeva sve oblike dodjeljivanja prihoda upravnom aparatu od strane stanovništva. Razlikuje, na primjer, sljedeće vrste prebendi: 1. prebende od prosječenja; 2. prebende od prirodne rente; 3. prebende od novčanih poreza; 4. prebende od sporadičnih prihoda. Pored navedenih prebendi, članovima upravnog aparata se dodjeljuju razni službeni položaji i lena. Na taj način se postepeno gubi antiprivredni i nematerijalni karakter karizme te ona poprima oblik viđen u svim uređenim društvima, koji joj uz to omogućava ubiranje poreza i dadžbina te, kroz taj proces, uspostavljanje fiskalne odgovornosti. Taj proces u kojem se karizmatička vlast sve više povija pred objektivnim datostima ekonomije, jedan je od njezinih fundamentalnih problema, smatra Weber. Stavljajući ga u jednaku razinu važnosti poput pitanja nasljeđa.⁸⁶

Porešno bi se moglo zaključiti da je karizmatička vlast isključivo vezana za primitivne stupnjeve razvoja društva. Prema Weberovu mišljenju, a i povijest sama to dokazuje, ne postoji unilinearan razvoj prema kojem bismo mogli poredati tri čista tipa legitimne vlasti. Svi se oni pojavljuju u raznoraznim kombinacijama kroz povijest, često i istovremeno. Ono što, pak, diferencira karizmatičku vlast je njeno povlačenje pred državnim i društvenim institucijama modernog kapitalizma. Tu kao primjer navodi Napoleona i prijelaz njegove karizmatičke vlasti u birokratizam. Ono što je tipično za sve oblike legitimne vlasti po Weberu, potreba je za postojanjem upravnog aparata koji će imati određene povlastice da bi obavljao važne zadatke i time održavao podvlašćene u pokornosti, dakako, u ime vladara. Iako karizmatička vlast u samom startu kreće od potpuno drugačije premise i često se ne oslanja na materijalno, gotovo uvijek završi na istom mjestu susreta sa tradicionalnom i legalnom vlasti koje karakterizira namjera te shvaćanje potrebe administriranja ekonomskih pitanja vladajućeg poretka.⁸⁷

Weberov pojam karizmatičke vlasti je, u teoriji, najviše bio kritiziran. Sam pojam karizma potiče iz religijskih spisa i vezan je za određene crkvene fenomene te je, stoga, često bio neprihvaćen od kritički usmjerenih analitičara. Marcuse je, primjerice, tvrdio da korištenje pojma "karizma" onemogućava sagledavanje bilo kakve uspješne osobne vlasti kroz sekularnu prizmu, nego se svakoj takvoj vlasti daje "gotovo religiozna aureola". Weber bi uspio doživjeti rezultate sastajanja karizmatičke vlasti s moćnim i modernim upravnim aparatom u Njemačkoj da je poživio još nekih 20-ak godina. Taj primjer iz povijesti nam svima, nažalost, ukazuje sposobnost bezličnog i bezosjećajnog upravnog aparata da hladnokrvno uništava čitave narode jednako kao što otprema poštu ili isušuje močvare. Iz toga

⁸⁵ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 33-34.

⁸⁶ Ibidem, str. 35.

⁸⁷ Ibidem.

možemo naučiti da nikakav oblik vlasti ne treba smatrati apsolutno superiornim ostalima, bez obzira koliko snažan i moderan aparat iza njega stajao te da budno oko javnosti stalno treba strepiti nad mogućnosti zloupotrebe kako razvijenog birokratizma tako i snažne karizme.⁸⁸

6.3.1. Tuđmanova karizma

Tuđman je, kao partizan, komunist, a zatim i prvi predsjednik Republike Hrvatske prošao put od stigme do karizme, a zatim i povrat u djelomičnu stigmu.⁸⁹ S obzirom na njegov utjecaj na našu suvremenu povijest, smatrala sam prigodnim proučiti njegovu vladavinu te stupanj demokracije u istoj.

Vratimo se, ipak, na temu Tuđmanove početne stigme. Za bolje razumijevanje njegovog položaja u Jugoslaviji važno je napomenuti da je zbog svojih "nacionalističkih skretanja" bio dva puta osuđivan i zatvaran. Općenito bi se moglo reći da je njegovu sukob sa režimom započeo šezdesetih godina kada se on polagano transformirao iz staljinista i ortodoksnog boljševika u nacionalista. Takvoj promjeni se nije paralelno pridružila i transformacija iz marksista u liberala. Konkretna povod za stigmom koja ga je počela pratiti bila je rasprava 1964. godine s komunističkim funkcionerom Vladimirom Bakarićem oko Banovine Hrvatske. Slijedom događaja isključen je iz SKH 1967. godine nakon 25 godina staža u partiji.⁹⁰

Isto tako treba naglasiti da je za vrijeme svog staža u partiji bio odan i vjeran i kao partijski član, a i kao komunist. U periodu između 1945. i 1961. godine boravio je, naime, u Beogradu te je u tome vremenu kao ambiciozni mladi oficir (čin generala-majora dobio je tek 1960.) vrlo je savjesno vodio računa o moralnoj i političkoj podobnosti oficira, što se u prvom redu mjerilo njihovom privrženosti partiji i Titu. O sumnjivim osobama navodno je dostavljao obavijesti pretpostavljenima.⁹¹

S obzirom na politička previranja i krizu krajem osamdesetih, Tuđman je jasno osjetio da je stiglo vrijeme u kojem bi Hrvati trebali uzeti sudbinu u svoje ruke, odnosno početi razmišljati o samostalnosti, a sebe je vidio na čelu tog pokreta zbog svog odnosa s dotadašnjim sistemom, a također i zbog svog tad već dugogodišnjeg nacionalnog naboja. U takvim opasnim i riskantnim okolnostima Tuđman organizira pokret čiji je prvotni zadatak bio sazrijevanje hrvatske političke i nacionalne svijesti da bi se kasnije krenulo s konkretnijim političkim aktivnostima. Ključni Tuđmanov potez je bio pozivanje politički i ideološki suprotstavljenih Hrvata na povijesnu pomirbu, sve u svrhu ostvarenja višeg cilja. Alat za takvo političko postignuće je postala novoosnovana stranka Hrvatska demokratska zajednica, koja je u narednim godinama postala udarna politička sila. Ne samo da je poslužila za homogenizaciju Hrvata nego je povelu obranu Republike Hrvatske u domovinskom ratu.⁹²

Tuđmanova karizma je djelomično proizlazila iz njegovog privilegiranog statusa u Jugoslaviji. Radilo se, naime, o bivšem generalu JNA i donedavnom pripadniku establišmenta

⁸⁸ Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. *Op. cit.*, str. 35.-36.

⁸⁹ Blažević, Robert. Karizma, politička vlast i karizmatičke ličnosti. Nakladnik: Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, 2006., str. 268.

⁹⁰ Ibidem, str. 269.-270.

⁹¹ Ibidem, str. 270.-271.

⁹² Ibidem, str. 274.

koji poduzima "teška i opasna djela" u korist onih "drugih". Smatralo se da njegova moralnost proizlazi iz činjenice da je mogao puno izgubiti, a zauzvrat dobiti malo ili ništa iz takve, u to vrijeme politički kontroverzne pozicije. S tim u svezi treba napomenuti kako je incident na osnivačkoj skupštini u Benkovcu u ožujku 1990. godine bio iskorišten da bi se Tuđmana još više profiliralo kao požrtvovnog i nesebičnog karizmatika. Lokalni Srbi su se tada okupili i nastojali omesti skupštinu uz povike "Ustaše, Ustaše", "Benkovac je Srbija" i "Slobo, Srbije". Na skupu je pokušao "atentat" na Tuđmana pucanjem iz policijskog pištolja.. Taj incident je naknadno eksploatiran i uveličavan od strane tzv. državotvornih medija, odnosno onih medija sklonih Tuđmanu i njegovoj novoj stranci.⁹³

Tuđmanov režim je činio sve što je mogao u nastojanju da od njega stvori karizmatika. Tomu je pridonosilo konstantno isticanje njegove stigme u socijalističkoj Jugoslaviji. Čelija u Lepoglavi, u kojoj je služio zatvorsku kaznu, pretvorena je u spomen-sobu u nastojanju da ga se prikaže kao nacionalno osviještenog Hrvata koji u istoj toj čeliji sanja slobodnu Hrvatsku.⁹⁴

Na prvim predsjedničkim izborima održanim 1992. godine dobio je 56,69% glasova. Prilikom svečane prisege čak je bio promijenjen i tekst zakletve. Sve je to trebalo uputiti na potpuni zaokret u dotadašnjoj hrvatskoj politici. Ipak, usprkos velikoj potpori masovnih medija i crkvenih krugova postepeno dolazi do erozije njegove karizme. Takva promjena se jasno mogla vidjeti kada je bio izviždan od strane nekoliko desetaka tisuća gledatelja na Poljudu gdje mu se skandiralo "Franjo, pederu!", "Franjo, lopove"! Ipak, prave uzroke Tuđmanovog postepenog vraćanja u sferu stigme treba tražiti u modelu privatizacije koji se pokazao kao pljačka rijetko viđenih razmjera od strane, u javnosti spominjanih "200 obitelji" koje su, naravno, bile politički podobne. Posebno je porazan podatak glavne državne revizorice Šime Krsić iz siječnja 2005. koja je utvrdila da je samo 5% privatizacije društvene imovine bilo učinjeno u skladu sa zakonom. U istom tom razdoblju oko 400.000 ljudi je ostalo bez posla i perspektive. Potpuno odvojen od realnosti, Tuđman je govorio o "gospodarskom čudu" u Hrvatskoj, dok istovremeno za privatizacijski kriminal nitko nije odgovarao.⁹⁵

Poput ostalih karizmatičkih vođa, Tuđman nije previše držao do procedura i formalnih organizacijskih pravila. To je svakako jedno od tipičnih obilježja karizmatičke vlasti koja pokazuju njezinu stvarnu narav. Stvarao je i određena paradržavna tijela poput Vijeća za obranu i nacionalnu sigurnost koja nisu imala jasno razgraničena područja nadležnosti. Zbog toga je dolazilo do čestih sukoba nadležnosti što je ujedno predstavljalo priliku za Tuđmana da sam uskoči i riješi problem. Na taj način se predstavljalo u medijima, a putem njih i cjelokupnoj javnosti, da je on jedini koji u stanju voditi državu. Pomno se oko njega gradila aura nezamjenjivosti.⁹⁶

Za bolje razumijevanje Tuđmanove karizme, valja uputiti i na Tuđmanovu retoriku. Kao i mnogi drugi karizmatički, upotrebljavao je humor i ironiju radi postizanja određenog efekta kod svoje publike. Poznat je primjer ironične izjave koju je izrekao prilikom kninskog dočeka tzv. Vlaka slobode. Tom prilikom je rekao: "Srbi su neslavno nestali iz ovih krajeva kao da ih nikada nije ni bilo". U Karlovcu je također, u sličnom kontekstu, kazao: "Neka im je sretan

⁹³ Blažević, Robert. Karizma, politička vlast i karizmatičke ličnosti. *Op. cit.*, str. 275.

⁹⁴ Ibidem, str. 276.

⁹⁵ Ibidem, str. 276.-277.

⁹⁶ Ibidem, str. 279.

put". Poseban efekt se proizvodi u masama kada osoba njegovog položaja i obrazovanja koristi rječnik primjeren ulici. Primjer za to bi bilo kad je Srbima, koji su napustili Hrvatsku za vrijeme vojno-redarstvene operacije "Oluja", poručio da "ponesu prljave gaće". Ili u slučajevima kada je svoje političke protivnike nazvao "stokom sitnog zuba".⁹⁷

Tragična hrvatska iskustva u 20. stoljeću, prvenstveno s Pavelićem i Tuđmanom, pokazala su u kojem smjeru stvari mogu otići ako se previše moći koncentrira u rukama jednog čovjeka. Iako se neki zalažu za analiziranje Tuđmanove karizme tek s određenim protekom vremena, postoji dovoljno dokaza i primjera da se kvalitetna analiza može provesti već sada. To je djelomično povezano i s pitanjem što je ostalo od njegove karizme post mortem. Tuđman će uglavnom ostati zapamćen po brojnim promašajima, a određene pogreške, pogotovo one vezane za podjelu Bosne i Hercegovine, ostavit će dugoročne posljedice kako na Republiku Hrvatsku tako i na njezine državljane, pogotovo one u Bosni i Hercegovini. Njegove loše ekonomske i privatizacijske odluke dovele su do sveopćeg osiromašenja šire populacije te koncentracije ekonomske moći kod uskog kruga ljudi. Posljedica takvog djelovanja je da je 20% hrvatske populacije imalo u vlasti 80% nacionalnog bogatstva. Isto tako će ostati zapamćen po nastojanju da proširi teritorij Republike Hrvatske na određene dijelove Bosne i Hercegovine u kojem su većinski živjeli Hrvati. Upravo je to bio jedan od najvažnijih razloga za urušavanje njegove karizme još za života.⁹⁸

U tom kontekstu zanimljivo bi bilo podvući paralelu između Tuđmana i J. B. Tita. Ono što ih povezuje, osim zajedničkog partizanskog staža, kult je ličnosti. Tuđman je, u odnosu na Tita, puno više gradio svoj lik kroz režimske medije. Takav zaključak bi se mogao donijeti iz mnogih tužbi koje su bile podnesene protiv novinara Feral Tribunea ili iz najvećeg prosvjeda u modernoj hrvatskoj povijesti kojim je javnost stala uz Radio 101 kada se našao pod pritiskom politike.. Tito je pak, bez obzira što nije bio demokratski biran, nedvojbeno bio karizmatička ličnost. Njegova se karizma proširila i van okvira Jugoslavije tako da je uživao i visoki međunarodni ugled, a po mnogima je bio i jedan od vodećih svjetskih državnika u drugoj polovici 20. stoljeća. Određeni zaključci se po tom pitanju mogu povući iz nazočnosti državnika i izaslanstava na sprovodima dvojici spomenutih političara. Dok su Titovom sprovodu 1980. godine nazočili brojni državnici, Tuđmanu je došao na sprovod samo turski predsjednik Sulejman Demirel i još svega 15-ak državnih izaslanstava te izaslanici UN-a. Iako bi se moglo ovaj primjer kritizirati ukazujući da to ne može važan kriterij pri procjeni nečije karizme i ostavštine, činjenica da Tuđmana danas rijetko spominju i članovi njegove stranke govori tomu u prilog. Sve navedeno nam pokazuje da od njegove karizme nakon njegove smrti nije ostalo skoro pa ništa i da se po tome razlikuje od Josipa Broza Tita čija karizma je i danas nazočna na području čitave bivše Jugoslavije. Ona, dakle, živi i nakon Titove smrti dok se isto ne može raći za Tuđmanovu. U Tuđmanovom slučaju je riječ o tzv. slaboj karizmi. No, bez obzira na sve, Tuđman će ostati upamćen kao prvi demokratski izabrani predsjednik samostalne hrvatske države te njezin osnivač (founding father).⁹⁹

⁹⁷ Blažević, Robert. Karizma, politička vlast i karizmatičke ličnosti. *Op. cit.*, str. 280.

⁹⁸ Ibidem, str. 283.

⁹⁹ Ibidem, str. 283.-284.

6.3.2. Putinova karizma

Vladimir Vladimirovič Putin je rođen 7. listopada 1952. godine u Lenjingradu, Rusiji, odnosno tadašnjem Sovjetskom Savezu. Karijeru je započeo kao agent tajne službe, a kasnije je izabran za predsjednika Ruske Federacije u te je na toj funkciji obnašao vlast od 1999.-2008. godine te od 2012. godine do danas. U periodu između 2008. i 2012. godine bio je na funkciji premijera Ruske Federacije.¹⁰⁰

Putin je studirao pravo na Univerzitetu u Lenjingradu, a potom je započeo karijeru agenta u KGB-u gdje je proveo 15 godina. Dio svog rada u tajnoj službi je proveo u Njemačkoj Demokratskoj republici (Istočna Njemačka). Po završetku svoje karijere u KGB-u Putin ulazi u politiku kao savjetnik Šobchaka, prvog demokratski izabranog gradonačelnika St. Petersburga. Na toj se poziciji pokazao izuzetno sposobnim u izvršenju zadataka, pa je 1994. godine bio nagrađen položajem prvog zamjenika gradonačelnika. Putin se 1996. godine preselio u Moskvu gdje se zaposlio kao član predsjedničkog osoblja te ubrzo započeo svoje karijerno napredovanje unutar administracije u Kremlju, a 1998. godine ga je predsjednik Boris Jeljcin imenovao za čelnika Savezne sigurnosne službe Ruske Federacije, FSB-a, koja je ujedno i nasljednica KGB-a. Godinu dana kasnije ga je već ostarjeli i oslabljeni Jeljcin imenovao premijerom želeći na taj način uputiti na potencijalnog nasljednika još za života. Iako je dotad Putin bio skoro pa nepoznat u javnosti, uskoro osvaja njene simpatije. Uspio je, naime, u kratkom periodu ugušiti pobunu u Čečeniji, a njegova hladnoća i odlučnost su došli kao melem na ranu ruskom društvu umornom od Jeljcinovog kaotičnog ponašanja.¹⁰¹

Već se, kao što vidimo, u tom razdoblju mogu nazirati začeci Putinove karizme. Nakon teške i nepravedne tranzicije ruskog društva iz komunističke diktature u demokratsku državu s tržišnom ekonomijom, mnogi su društveni slojevi ostali ispod razine granice siromaštva, a kaos u zemlji je rastao iz razloga što su mnogi manjinski narodi, poput Čečena, situaciju željeli iskoristiti kao šansu za samostalnost. U tom smislu je Putinova čvrsta ruka došla kao nasušan odgovor na postojeći kaos. Iz svega priloženog možemo povući određene paralele sa svime što smo pisali o Republici Hrvatskoj u prvim godinama njene samostalnosti. Kriminalna privatizacija, korupcija, siromaštvo i kriza su, nažalost, bili karakteristika skoro svih postsocijalističkih društava. Takva nesigurnost i pad dotadašnjeg sustava su plodno tlo za razvoj karizme. Takvu situaciju odlučni, hladni i sposobni Vladimir Putin nije ni slučajno želio propustiti.

Putin se u svoja prva 2 predsjednička mandata posvetio rastu ekonomije što mu je donijelo ogromnu popularnost nakon duge recesije pod Jeljcinom. Podrška masa je rasla i zbog odluke da se obračuna s pojedinim oligarsima koji su zbog izrazite nejednakosti u društvenim slojevima postali izuzetno omraženi.¹⁰² Ono što bi se dalo iz toga zaključiti, pogotovo uzevši u obzir da mnogi oligarsi i danas ugodno žive i uspješno posluju u Rusiji i izvan nje te da ih nitko ne dira, je da on zapravo nikad nije imao za cilj uništiti najviši sloj društva nego ih mudro staviti pod svoju kontrolu. Cilj je bio dati svima na znanje da nitko nije iznad države, odnosno još bolje rečeno, Vladimira Putina.

¹⁰⁰ Vladimir Putin, president of Russia, <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Putin>, (1.12.2022.)

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

Nakon što je po ustavu morao odstupiti s mjesta predsjednika Ruske Federacije, na to mjesto je s Putinovim blagoslovom izabran Dmitrij Medvedev, a dotadašnji predsjednik je imenovan premijerom. Iako je Medvedev protokom svog mandata postajao sve asertivniji, bilo je jasno da je prava moć u rukama Vladimira Putina. Špekuliralo se da će se Medvedev protokom svog mandata ponovno kandidirati, ali do toga nije došlo. Odstupio je, a na mjesto predsjednika je ponovno zasjeo Vladimir Putin.¹⁰³ U takvom odnosu snaga možemo primijetiti još jednu karakteristiku karizmatičke vlasti, a to je vezanje moći za osobu usprkos postojanju ustavnih institucija i podjele vlasti. Na kojoj god poziciji Putin bio, vlast prati njega, a institucije su sekundarnog značaja. On na visoke funkcije postavlja lojalne ljude poput Medvedeva, a oni mu se odužuju time što ga nikad ne izazivaju na politički dvoboj shvaćajući da im je poželjnije odustati od kandidature i ostati u milosti vladara nego osjetiti bijes na svojoj koži prisilno prelazeći na margine politike i društva.

Pri trećem izboru na predsjedničku funkciju, Putin je doživio snažan odgovor opozicije kao i proteste po mnogim ruskim centrima, ali oni nisu doveli ni do kakve političke prekretnice. Putin je tako opet uspio doći na čelo države. Jedna od prvih odluka mu je bila obračunavanje s opozicijom pa su mnogi opozicijski vođe u tom periodu završili u zatvoru, a u najmanju ruku ih se nastojalo defimirati nazivajući ih stranim plaćenicima.¹⁰⁴

Putin je u svim fazama svog političkog puta sebe želio prikazati kao moćnog i hladnokrvnog lidera koji zna vući prave poteze u stresnim situacijama. Takvu sliku je još više pojačavao naglašavajući svoju muževnost i snagu za što je koristio propagandne fotografije na kojima se vidi kako nago torza jaše životinje, lovi ribe, igra hokej te uživa u drugim aktivnostima u kojima se naglašava fizička snaga.¹⁰⁵ Svoju mladost i snagu je vrlo vjerovatno nastojao održavati i plastičnim operacijama kako bi sakrio da mu je snaga nagrižena starosti i godinama, ali za to nikada nije dana službena potvrda. Ipak, svatko tko uspoređi njegovu dob i pogleda fotografije koje pokazuju minimalne promjene na licu kroz godine može doći do sličnog zaključka. Njegov stil, imidž, govor kao i pokreti tijela su pomno kontrolirani, a sve u svrhu odražavanja slike snažnog i karizmatičkog lidera.

U današnje vrijeme, nažalost obilježeno teškim ratnim sukobom u Ukrajini, možemo primijetiti da se osnovni modus operandi nije promijenio. Oporbeni lideri, poput poput Alekseja Navaljnog i dalje su iza rešetaka¹⁰⁶, a vrijedilo bi spomenuti i da su mnogi moćni Rusi doživjeli neobične nesreće od početka rata. Što rat ulazi u ozbiljnije i teže faze, to je medijska i svaka druga represija u Rusiji na višem nivou te je očito da Putin neće prezati ni od čega da ostane na vlasti. Naravno, ovo je tumačenje i kritika iskonski proizlaze iz zapadne perspektive pa možda i nisu najobjektivniji tumač ruske potpore Vladimiru Putinu. Vrlo je moguće da je on u ruskim očima još uvijek veliki vladar koji je, ne samo ekonomski ojačao Rusiju, nego ju je vratio na mapu svijeta kao ravnopravnog konkurenta drugim svjetskim silama. Putinova karizma je snažna i neće olako nestati.

¹⁰³ Vladimir Putin, president of Russia, <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Putin>, (2.12.2022.)

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Most bizarre Putin moments from bear wrestling to ice hockey after Ukraine invasion, <https://www.dailystar.co.uk/news/world-news/most-bizarre-putin-moments-bear-26324505>, (4.12.2022.)

¹⁰⁶ Alexei Navalny sentenced to 9 more years in prison after fraud conviction, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/22/alexei-navalny-13-years-more-jail-fraud>, (4.12.2022.)

7. Zaključak

Max Weber je jedan od najvećih sociologa svog vremena, iako sam o sebi nije uobičajeno tako govorio. Poznat je kao jedan od najvažnijih teoretičara sociologije vlasti i politike. Među prvima se bavi legitimnosti, temeljnim pojmom svog sociološko-političkog opusa na čijim temeljima je i razradio diobu vlasti. Veliki dio njegovog rada predstavljaju i idealtipovi koji su izuzetno značajni za razumijevanje spomenute podjele.

Vezano za idealtipove važno je još jednom naglasiti da njihov značaj za analizu sadržanu u ovom radu najviše proizlazi iz činjenice što su Weberovi tipovi vlasti u svojoj biti idealtipovi. Iz tog razloga sam smatrala da je važno razumjeti prvenstveno njih kao pojam da bi se moglo krenuti u daljnju analizu. U proučavanju idealtipova sam naišla na najviše poteškoća pošto, za razliku od ostalih pojmova, oni nisu konkretno i precizno definirani. Iako im je Weber posvetio veliki dio svoga razmatranja, svaki pokušaj njihovog definiranja završio bi obično na deskripciji umjesto na definiranju pojma, a u najgorem slučaju se radilo o dojmu da ponekad čitam cirkularne definicije. Ipak, smatram da bez obzira na takve poteškoće, posvećenim proučavanjem i razumijevanjem nije nemoguće shvatiti suštinu tog važnog pojma te ga primijeniti u raznim vrstama sociološkog istraživanja i analize.

Weberova, pak, teorija legitimnosti čini referentnu točku na koju se nastavljaju sva kasnija promišljanja na tu temu kao i na taj način novonastale teorije. Svi teoretičari koji su se nakon njega bavili pitanjem legitimnosti su se na ovaj ili onaj način naslanjali na njegov rad pa se zbog toga, bez obzira na svoje međusobne razlike, nazivaju postweberijancima. Neki od značajnijih modernih teoretičara tog smjera su Niklas Luhmann, Jürgen Habermas i Wilhelm Hennis.¹⁰⁷

Luhman je smatrao da legitimnost predstavlja određenu spremnost da se, unutar određenih granica tolerancije, prihvate još konkretno sadržajno neodređene odluke. Smatrao je da legitimnost ne treba promatrati kao manifestaciju slobodne volje kojom građani na drugu osobu ili instituciju prenose vlast, nego kao nešto što je posljedica aktualne društvene klime i samim time samorazumljivo.¹⁰⁸

Jürgen Habermas definirao je legitimnost kao dostojnost određenog političkog poretka da bude priznat i prihvaćen. Utvrdio je i razliku između političkog poretka i multinacionalnih korporacija u odnosu prema gubitku legitimnosti. Dok je takav gubitak za određeni poredak realna mogućnost, za multinacionalne kompanije je potpuno irelevantan. Iz ovog razmišljanja je vidljivo da se on posebno posvetio legitimacijskim problemima kasnokapitalističkih društava. Smatrao je da takvi problemi proizlaze iz karakteristike moderne države zbog koje se ona stalno suočava s problemom legitimnosti. Tvrdio je da se oni mogu otkloniti samo na način da socijalna država otkloni neravnoteže nastale kroz ekonomske procese. Habermas se u svojim radovima nastalim krajem 20. st. te u prvih desetak godina 21. stoljeća bavio također i nadnacionalnim integracijama poput EU-a, a posljedično i tako nastalim "europskim identitetom". Zalagao se za pretvaranje tog novonastalog identiteta u "novo europsko državljanstvo".¹⁰⁹

¹⁰⁷ Blažević, Robert. Legitimnost političkih poredaka. Nakladnik: Politička kultura, Zagreb, 2010., str. 295.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem., str. 296.

Iz navedenih primjera promišljanja postweberijanskih teoretičara mnogo toga možemo zaključiti o aktualnosti Weberovog opusa i u 21. stoljeću, a iz detaljnijeg proučavanja karizme, koju smo nastojali obraditi u posljednjim poglavljima ovoga rada, ponešto možemo naučiti kako o razdoblju najnovije povijesti hrvatske države tako i o trenutnoj geopolitičkoj situaciji u Europi. Shodno tome, smatram da se na koncu može lako uočiti da će Weberovo učenje biti od pomoći u analiziranju potencijalnih budućih političkih i društvenih previranja te da je nužno znanstveno obrađivati osnove njegove teorije i u budućnosti.

8. Literatura

1. Katuranić, Vjeran. Vlast i politika. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2013.
2. Blažević, Robert. Legitimnost političkih poredaka. Zagreb: Politička kultura, 2010.
3. Đurić, Mihailo. Sociologija Maxa Webera. Zagreb: Naprijed, 1987.
4. Weber, Max. Metodologija društvenih nauka. Zagreb: Globus, 1989.
5. Weber, Max. Politika kao poziv. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2013.
6. Blažević, Robert. Politički poretki i legitimitet. Rijeka: Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, 1995.
7. Fanuko, Nenad. (2010). POREDAK, LEGITIMNOST I KARIZMA: VRIJEDE LI JOŠ WEBEROVI POJMOVI?. Polemos, XIII (26), 11-32
8. Blažević, Robert. Karizma, politička vlast i karizmatske ličnosti. Rijeka: Pravni fakultet sveučilišta u Rijeci, 2006.
9. Role of the monarchy, <https://www.royal.uk/role-monarchy>
10. Government and society, <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/Government-and-society>
11. North Korea's power structure, <https://www.cfr.org/backgrounder/north-koreas-power-structure>
12. Kim Jong Un gives North Korea's most famous newsreader a luxury home, <https://www.nbcnews.com/news/world/kim-jong-un-gives-north-koreas-famous-newsreader-luxury-home-rcna24364>
13. Influence Of The American Constitution Abroad, <https://www.encyclopedia.com/politics/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/influence-american-constitution-abroad#:~:text=The%20Constitution%20of%20the%20United%20States%20lent%20authority%20the%20cloak,%2C%20and%20Argentina%20in%201826.%22>
14. Checks and balances, <https://www.history.com/topics/us-government/checks-and-balances>
15. Separation of powers, https://www.law.cornell.edu/wex/separation_of_powers_0
16. Controlling the bureaucracy, <https://courses.lumenlearning.com/atd-monroecc-american-government/chapter/controlling-the-bureaucracy/>
17. Ustav Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_12_56_1092.html
18. Ustav Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_12_124_2332.html
19. Vladimir Putin, president of Russia, <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Putin>
20. Most bizzare Putin moments from bear wrestling to ice hockey after Ukraine invasion, <https://www.dailystar.co.uk/news/world-news/most-bizarre-putin-moments-bear-26324505>
21. Alexei Navalny sentenced to 9 more years in prison after fraud conviction, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/22/alexei-navalny-13-years-more-jail-fraud>

